

Gyermekszegénység és társadalmi kirekesztődés

Darvas Ágnes - Tausz Katalin

Első változat

2003.

1. A kutatás célja, elméleti kerete

Magyarországon a rendszerváltás óta a gyermekszegénység jelentősen növekedett, a gyermekek szegénységének kockázata nagyobb a társadalmi átlagnál. (l. 1.tábla) „A gyermekes háztartások mintegy fele 2000-ben átlag alatti egy főre jutó nettó jövedelemmel rendelkezett. Az időszak alatt¹ a gyermekes háztartások alsóbb jövedelmi tizedbe való lecsúszása volt jellemző. Az első négy jövedelmi tizedbe tartozók aránya 48-ról 52%-ra nőtt, a két felső tizedbe tartozóké 15-ről 13%-ra csökkent. A legnehezebb helyzetben a legalsó jövedelmi tizedbe tartozó háztartásban élő, mintegy 430 ezer gyermek volt. A háztartási költségvetési felvétel alapján becsülve napjainkban mintegy 300–400 ezer azoknak a gyermekes családoknak a száma, ahol a mindennapos megélhetés is gond, ehhez hasonló eredményre vezetett a „Család változóban” felvétel is.” (A KSH jelenti 2002/9. KSH, Budapest, 2002. 58-59.old.)

1. tábla

Szegénységi ráták a különböző demográfiai csoportokban 2000/2001-ben (%)

Életkori csoportok	Medián fele	Átlag fele	Kvintilis határ
0-2	17,3	23,3	33,0
3-6	16,4	22,6	33,8
7-14	14,8	21,0	31,9
15-19	15,5	19,0	29,1
20-29	7,0	11,0	15,1
30-39	9,8	13,9	22,5
40-49	7,1	10,7	17,6
50-59	6,6	9,9	16,1
60-69	3,8	6,0	13,1
70+	2,2	6,1	17,1
Együtt	8,2	12,1	20,0

Forrás: Szívós Péter – Tóth István György (szerk.): Tíz év. TÁRKI Monitor jelentések. TÁRKI, Budapest, 2001.december, 50.old.

Ennek legfontosabb okai a munkaerőpiaci helyzet változásaiban, elsősorban a munkanélküliség megjelenésében és számottevővé válásában, az infláció emelkedésében és a bérek, valamint a szociális juttatások reálértékének csökkenésében kereshetők.

„Például a Világbank 2000-es kiadványa szerint napi 2.15 USD alatt a gyermekek 2,4%-a élt Magyarországon 1997-ben, napi 4.30 USD alatt 28.8%-uk. Mindkét küszöb használata esetén rosszabb volt a magyarországi gyermekek helyzete, mint a csehországiaké, szlovénoké és horvátoké.²

Az UNICEF 2001-ben megjelent kiadványa szerint 23 OECD ország közül a relatív szegénységet vizsgálva Magyarország a középmezőnyben a 10. helyet foglalta el, a gyermekek 10,4%-a volt olyan háztartás tagja, amelyben a jövedelem nem érte el a nemzeti medián 50%-át. Ezzel olyan országokat „előztünk” meg mint Japán, Kanada, Nagy-Britannia, USA, Olaszország. Az abszolút szegénységet vizsgálva, ahol az USA hivatalos szegénységi küszöbét vették figyelembe, a 22. helyen álltunk (csak Lengyelországot „előztük” meg) a 90,6%-os szegénységi rátával.^{3,4}

Az e tanulmányt jegyző két szerző régóta foglalkozik – elméletben és gyakorlatban is - a gyermekek, kiváltképp a hátrányos helyzetűnek, „problematikusnak” tekintett gyermekek életével. Nagyobb lélegzetű empirikus vizsgálódásra a francia kormány támogatásával folyó, *A társadalmi védelem kutatáson és technikai együttműködésen alapuló erősítése Közép- és Kelet-Európában* című ILO projekt részeként nyílt alkalmunk. Ennek eredményeit a Ferge Zsuzsával közösen írt *Küzdelem a szegénység és a*

¹ 1993-2000

² World Bank (2000), Making Transition Work for Everyone, Washington DC, World Bank

³ UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, Italy. *Innocenti Report Card* No.1, June 2000. ‘A league table of child poverty in rich nations’.

⁴ Darvas Ágnes-Tausz Katalin. A gyermekek szegénysége. Szociológiai Szemle, 2002/4. 96.old.

társadalmi kirekesztés ellen – Magyarországon című tanulmányban⁵, illetve a vizsgálat adatain alapuló, a Szociológiai Szemlében közzétett *A gyermekek szegénysége* című írásunkban⁶ foglaltuk össze. Az ILO által kezdeményezett vizsgálat elsősorban a hazai szociális ellátórendszer működésére irányult, így számos kérdést ugyan felvetett, de megválaszolásukat az adott keretek nem tették lehetővé. Az Európai Unió támogatásával megvalósuló, alábbiakban összegzett kutatás az előző vizsgálat során felvetett kérdések megválaszolásában kísérelte meg az első lépéseket megtenni, így mintegy annak folytatásaként kezelhető.

A társadalmi kirekesztődés problematikájával foglalkozó kutatások, politikai programok és akciótervek elsősorban a felnőttekre és a családokra irányulnak, s kevésbé foglalkoznak azzal a kérdéskörrel, hogy a társadalmi jelenség értelmezhető-e a gyermekek esetében. A gyermekek jövedelmi szegénységét ugyan többen is vizsgálták⁷, de kevesebb figyelem fordítódott a többszörösen hátrányos helyzet gyermeki létben való megjelenésére, s hatására a gyermekek pszicho-szociális fejlődésének alakulására. Az empirikus szegénység kutatások is elsősorban a felnőttekre és a háztartásokra irányulnak, a gyermekek szegénységére vonatkozó ismeretek a háztartások szegénységéből származtatottak. Az e nézőpontból származó korlátokat kívánták meghaladni P. Gregg és kutatótársai is. „Az egyének és családok gazdasági tapasztalatait vizsgáló, makro-szintű adatokon alapuló tanulmányokban rendszerint a szülők vagy a háztartás, s nem a gyermekek az elemzés alapegységei. A gyermekeket, különösen a közzgazdászok, olyan tényezőkként kezelik, akik hatással vannak a háztartások jólétére, s nem a gyermekek saját jóléte áll az érdeklődés középpontjában.”⁸

A gyermeki lét felnőttekével azonos és attól eltérő sajátosságai különbözőféleképpen fogalmazhatók meg.

„A hétköznapi szóhasználatban a gyermekkor az emberi életciklus egy szakasza, egyfajta, az érett felnőttkort megelőző biológiai állapot.

P. Ariés szerint a gyermekkor (gyermekség) történeti termék, nem csupán az emberi biológia egyik ténye.

Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes szerint a gyermeki az embernek született és emberré alakuló lény sajátos létformája⁹

A szociálpszichológiában a gyermek elsősorban az, akit szocializálnak, azaz a társadalomba illesztnek.

A jogi definíciókban gyermek az, aki túl fiatal a munkához, nem fejezte még be az alapfokú oktatást, korlátozottan cselekvőképes, más a büntethetősége, mint a felnőtteké.

Statisztikai értelemben általában a 0-14 éves korosztályt sorolják ide, de a különböző adatfelvételek eltérő értelmezést is követhetnek.

Társadalompolitikailag a gyermek a társadalmi újratermelés egyik záloga. A szociálpolitika számára a gyermek elsősorban a jövedelem újraelosztás egyik célcsoportja, kinek védelmére segítő intézményeket hoznak létre, családja részeként családi ellátásokban részesül.

Az emberi jogi közelítés és a gazdasági- és szociálpolitikák, jóléti programok fejlesztése mellett érvelők között koncepcionális határvonal húzódik. A szükségletek kielégítése politikai és ideológiai

⁵ Nemzetközi Munkaügyi Hivatal, Budapest | 2002-

⁶ Darvas Ágnes-Tausz Katalin. A gyermekek szegénysége. Szociológiai Szemle, 2002/4. 95-120

⁷ Spéder zs.-Monostori J.(2001): Mozaikok a gyermekszegénységről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Bp., TÁRKI Monitor Jelentések (2000, 2001), Bradshaw-Williams-Middleton (2000): The necessities of life for children. PSE Working Papers 2. www.bris.ac.uk/poverty/pse/work_pap.htm, Sheila B. Kamerman, Social Exclusion and Children: Background and Context. Conference on social exclusion and children, Columbia University, May 3-4, 2001, Robert Haveman and Andrew Bershadker, Alternative Concepts for the Measurement of Children's Poverty: Review, Assessment, and a New Approach, Conference on social exclusion and children, Columbia University, May 3-4, 2001 stb.

⁸ Gregg, Paul & Harkness, Susan & Machin, Stephen, 1999. "Poor Kids: Trends in Child Poverty in Britain, 1968-96," *Fiscal Studies*, Vol. 20 (2) pp. 163-87.

⁹ Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat 1981.5.old.

megfontolásoktól függő kormányzati programokkal kezelhető. Ám ahogy Teresa Albanez megfogalmazta: a szükségletek kielégítése nem követelhető, a jogok biztosítása - igen.

Emberi jogi közelítésben a gyermek a társadalom teljes jogú tagja, kinek nem csupán az élethez fűződnek jogai, hanem a szabadsághoz és a boldogsághoz is. Hagyományosan (a múlt század végéig) a gyermekek helyzetét elsősorban az határozta meg, hogy különböző hierarchikusan felépülő szervezetekben (család, iskola stb.) alárendelt szerepet töltöttek be, nekik (a családfőnek, az iskolaigazgatónak stb.) engedelmisséggel és tiszteletadással tartoztak. Az egalitáriánus individualizmus terjedése hozta magával, hogy a családon belül és kívül is jár a gyermekeknek az autonómiához és a személyes integritáshoz fűződő jog. A gyermekkor nem valamiféle próbaidő a felnőtté válás előtt, a gyermeket is megilleti az emberi jogok és az emberi méltóság teljessége.”¹⁰

Kiindulópontunk – Mérei és Binét felfogását követve -, hogy a gyermeki - sajátos létforma. Alapvető kérdésfeltevésünk, hogy a jövedelemhiány, bizonyos szükségletek kielégítetlensége, s nem csupán a társadalomban általában szokásosnak tekintett, hanem a gyermekek számára különösen fontos javakkal való rendelkezés és tevékenységekben részvétel hiánya miként hat a speciálisan gyermeki létre, a gyermekek életesélyeinek alakulására.

A gyermekszegénység is többdimenziós, anyagi és nem anyagi tényezők által meghatározott jelenség, amely – ahogy Amartya Sen megfogalmazta¹¹ - oka és következménye is a társadalmi kirekesztésnek.

A szociológiai és szociálpolitikai kutatásokban már alaposan elemzett és kiérlelt metodikára épülő empirikus kutatások alapján felderített jövedelmi szegénység és depriváció, valamint a kutatói érdeklődést újonnan felkeltett kirekesztődés összefüggéseinek vizsgálat megkezdődött.¹² A könyvtárnyi irodalomból a magunk számára kiemelkedő fontosságúnak tartottuk Amartya Sen társadalmi kirekesztődés értelmezését.¹³

Sen az egyéni depriváció társadalmi okait vizsgálva a társadalmi kirekesztődés problematikáját a szegénység vizsgálata egyik lehetséges megközelítésének tekinti. Értelmezésében a szegénység, a valamire való képességtől, a lehetőségektől (capability) megfosztottság, s a társadalmi kirekesztődés a depriváció egyik formája, attól való megfosztottság, hogy az egyénnek szabadságában álljon bizonyos, számára fontos dolgokat megtenni. Sen a társadalmi kirekesztődés koncepciójának igazi jelentőségét abban látja, hogy a szegénység többdimenziós voltára és a kapcsolatok jelentőségére (relational features) irányítja a figyelmet. „A kirekesztettség néha önmagában is megfosztottság és önmagában is jelentősége lehet. Például a kapcsolatok és a közösség életében való részvétel hiánya közvetlenül is elszegényítheti az egyén életét. Ez önmagában is veszteség, attól függetlenül, hogy közvetlenül további deprivációt generál-e. Ilyenkor a társadalmi kirekesztődés konstituálja a deprivációt. (...) Ettől eltérően, előfordul, hogy a kapcsolatoktól való megfosztottság bár önmagában nem szörnyű, mégis nagyon rossz eredményekhez vezethet.” Ez utóbbi esetben a kapcsolatok hiánya instrumentális szerepet tölt be a depriváció kialakulásában. A kapcsolatoktól való megfosztottság lehet konstitutív és instrumentális jelentőségű is. Például, ha az egyénnek nincsenek kapcsolatai másokkal, az közvetlenül is elszegényítheti az életét és ezen felül csökkenti a társadalmi kapcsolatokból eredő gazdasági lehetőségeit.

Sen különösen fontosnak tartja az egyének közötti és a családok közötti interakciók különböző szféráiban lévő kirekesztettségek egymást átfedő valamint oksági kapcsolódásainak vizsgálatát.

¹⁰ Darvas Ágnes – Tausz Katalin: Gyorsjelentés a gyermekszegénységről Magyarországon és Romániában. Szociális Szakmai Szövetség 2000.

¹¹ A. Sen: Social exclusion: concept, application, and scrutiny. Master of Trinity College, Cambridge, and Lamont University Professor Emeritus, Harvard Harvard University Social Development Papers No. 1. Office of Environment and Social Development Asian Development Bank June 2000.

¹² pl. Havasi Éva: Szegénység és társadalmi kirekesztettség, Szociológiai Szemle, 2002/4. 51-71., Spéder Zsolt: A szegénység változó arcai. Tények és értelmezések. Századvég, Budapest, 2002. 263 p., Ferge Zsuzsa-Tausz Katalin-Darvas Ágnes: Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen. 1. kötet. Esettanulmány Magyarországról. ILO 2002., Szalai Júlia: A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon, Szociológiai Szemle, 2002/4. 34-50.

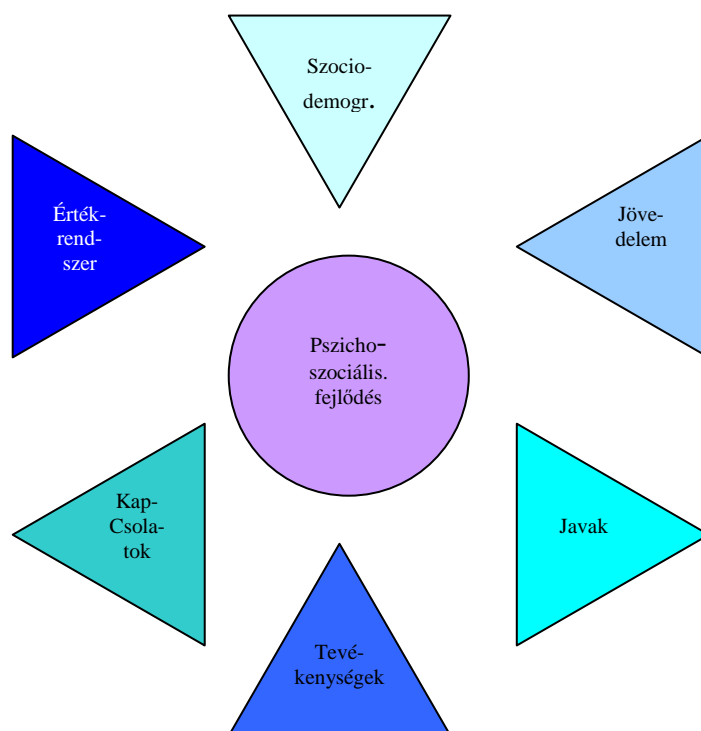
¹³ Amartya Sen: Social exclusion: concept, application, and scrutiny. Master of Trinity College, Cambridge, and Lamont University Professor Emeritus, Harvard Harvard University Social Development Papers No. 1. Office of Environment and Social Development Asian Development Bank June 2000.

Az empirikus elemzés céljából a kutatók különféle modelleket alakítottak ki. A hagyományosan leírt integrált megközelítésben az egyénitől a globálisig tartó szinteket és kölcsönhatásaikat kísérik meg elemezni. Lehetséges az ún. külső és belső hatásokat vizsgálni. A dinamikus modell tekintettel van a múlt hatásaira és a jelenben fennálló helyzet jövőbeli következményeire is.¹⁴

Kutatásunk kiinduló hipotézise szerint a gyermekszegénység a felnőttek vagy a háztartások szegénységétől eltérő tartalmakat is rejt, s elsődleges feladatunknak e sajátosságok feltárásának megkezdését tekintettük. Továbbá feltételeztük, hogy a társadalmi kirekesztődés folyamata már gyermekkorban megkezdődhet, illetve a felnőttkori kirekesztettség okai a gyermekkorra is visszanyúlhatnak. Úgy véljük, ha egy gyermek tartósan alacsony jövedelmű, többszörösen hátrányos helyzetű családban nevelkedik, ha nem rendelkezik a mobilitási esélyeit növelő tárgyi környezettel, eszközökkel, ha megfosztódik a gyermekek számára normaszzerűnek tekintett tevékenységektől s emberi kapcsolatai sem kiegyensúlyozottak, akkor pszicho-szociális fejlődése is veszélyeztetett, csökkennek esélyei az egészséges pszicho-szociális fejlődésre. A veszélyeztetett pszicho-szociális fejlődés a szegénység újratermelődéséhez vezethet, s növelheti a későbbi társadalmi kirekesztettség bekövetkeztének kockázatát.

Vizsgálatunk központi fogalma a pszicho-szociális fejlődés. E fogalomra fűztük fel kérdéseinket, így próbáljuk megragadni a gyermeki lét sajátosságait. A kutatás kísérleti volta miatt is meglehetősen leegyszerűsítetten operacionalizáltuk a pszicho-szociális fejlődés fogalmát.

1. ábra
A pszicho-szociális fejlődés elemzési kerete



¹⁴ John Hills, Julien Le Grand, David Pichaud (ed.): Understanding social exclusion. Oxford University Press 2002. pp 7-9.

Úgy véljük a szegénységgel, deprivációval és a kirekesztődéssel is összefüggő, az egészséges pszichoszociális fejlődést veszélyeztető kockázati tényezők közül a leglényegesebbek a következők:

- hátrányos szocio-demográfiai helyzet;
- jövedelmi szegénység
- az alapvető fizikai szükséglet kielégítéshez nélkülözhetetlen- és a gyermekek számára fontos javak hiánya;
- a gyermekek életében releváns és esélyteremtő tevékenységek végzésétől való megfosztottság vagy ennek korlátozottsága;
- az emberi kapcsolatok veszélyeztetettsége;
- értékrendszer, a szocializáció sajátosságai.¹⁵

A gyermekszegénység és a gyermekek társadalmi kirekesztődése sajátosságainak mindenre kiterjedő értelmezése csak egy sor - eddig nyitottnak tűnő - kérdés megválaszolása után lehetséges. Például, hogy ugyan a gyermekszegénység létező társadalmi tény, de létezik-e egyáltalán a gyermekek társadalmi kirekesztődése-kirekesztettsége, vagy a gyermekek, mint egy kirekesztett család tagjai érintettek e jelenség, folyamat által. Elképzelhető-e, hogy egy család felnőtt tagjai kirekesztettek, de a gyermekek befogadottak a társadalom által, vagy ennek fordítottja, csupán a család felnőtt tagjainak kirekesztettsége?

Mi abból indultunk ki, hogy a gyermekkori szegénység veszélyeztetheti a gyermekek egészséges pszichoszociális fejlődését. Ám ahogy a jövedelmi szegénység sem minden esetben vezet társadalmi kirekesztődéshez, illetve a társas kapcsolatoktól való megfosztottság sem vezet feltétlenül elszegényedéshez, az egészséges pszicho-szociális fejlődés veszélyeztetettségét, sérülését is különböző tényezők eredményezhetik. További kutatásokkal tisztázandó kérdés, hogy kapcsolódik-e, s ha igen, miként a pszicho-szociális jólét hiánya a társadalmi kirekesztődéshez.

2. Módszerek és a minta jellegzetességei

Kutatásunk 2003-ban gyűjtött kérdőíves felvétel adatain alapul. Kísérletinek nem csupán a kérdésfeltevés miatt tekinthető, hanem azért is, mert az információkat elsősorban maguktól a gyermekektől akartuk nyerni. Ehhez több út állt előttünk. Megtehetjük volna, hogy valamely korábbi adatfelvételben szegénynek bizonyuló gyermekek köréből veszünk mintát. Ám ekkor gondot jelentett volna az adatok értelmezése, hiszen hasonló vizsgálat nem készült, s így nehezen lett volna megmondható, milyen jelenségek vezethetők vissza a szegénységre, s melyek más tényezőkre.

Ezért döntöttünk úgy, hogy országosan reprezentatív gyermek mintán végezzük a vizsgálatot. El kellett dönteni, hogy milyen életkori csoportot vizsgálunk. Mivel a különböző életkorú gyermekek szükségletei eltérőek, helyzetük bizonyos tényezőket tekintve nem lett volna összehasonlítható. Ezért itt is szűkítettünk. Azt is figyelembe kellett venni, hogy a gyermekek „kérdésérettek” legyenek. Végül a 12-14 éves korosztályra szűkítettük a vizsgálatba bevontak körét.

E mintavételi eljárás különböző, az adatok értelmezése és elemzése során figyelmen kívül hagyhatatlan következményekkel járt:

- A 12-14 éves gyermekeket és háztartásaikat reprezentáló országos minta alapján nem tehetők általános kijelentések a gyermekszegénység alakulásáról.
- A minta jövedelmi helyzetét tekintve „nyomott”, mivel a gyermekes családok szegényebbek az országos átlagnál. A KSH adatai szerint a gyermekes családok egy főre jutó nettó jövedelme a gyermektelen háztartások 71-72% -át tette ki.¹⁶

¹⁵ A szocializáció sajátosságaival és hatásaival ebben a vizsgálatban csak érintőlegesen foglalkoztunk.

¹⁶ KSH – A KSH jelenti 2002/9 – 57-61. oldal

- A gyermekes családok között a 12-14 évesek háztartásai feltehetőleg valamivel jobb helyzetűek az átlagosnál, erre utalnak például az 1.sz. táblában közölt TÁRKI adatok is.
- Technikai problémák miatt nem kerültek a mintába a 12-14 éves, intézetben, azaz nem családban élő gyermekek.

Mindezeket figyelembe véve **1000 12-14 éves gyermeket és lehetőleg édesanyjukat kérdeztük külön-külön kérdőív segítségével.** (3. MELLÉKLET)

A megkérdezett 12-14 éves gyermekek 53,4%-a fiú, 46,6%-a lány volt. A KSH adatai szerint az 1989 és 1991 között született népesség száma összesen 372520 volt 2003. január 1-én, 51,12% fiú, 48,8% lány.¹⁷

Mintánk gyerekszámát az életkori szempont elsődlegessége miatt eltér a gyerekes háztartások átlagos gyerekszámától: a háztartások 28%-ában egy, 48,6%-ában kettő, míg 23,4%-ában három és több gyermek található. Országosan a gyermekes családok 48,5%-a 1 gyerekes, 38,4%-a 2 gyerekes és 13,1%-a 3 és több gyerekes.¹⁸

A megkérdezettek egyötöde a fővárosban, 42,9%-uk más városokban, 37,1% falvakban él. A 2003.január 1-i országos adatok szerint a teljes népesség 17%-a él Budapesten, 48%-a egyéb városban és 35% községi lakos.¹⁹

A válaszadó felnőttek 24,2%-a legfeljebb alacsony fokú végzettséggel, 23,8% szakmunkásképzettséggel, 34,9% középiskolai érettséggel és 16,8% felsőfokú diplomával rendelkezik.

A háztartások 12,5%-ában csak általános iskolai végzettségű felnőttek élnek, 27,2%-ukban van legalább egy szakmunkás végzettségű, 37,5%-ukban legalább egy érettségizett és 22,8%-ukban legalább egy felsőfokú végzettségű felnőtt. Munkaerőpiaci aktivitásukat tekintve a megkérdezettek (döntő többségük az anya) 35,7%-a szellemi, 30,5%-a fizikai és 30,5%-a inaktív és eltartott.

A gyermekek 9,1%-ának családjában egyetlen aktív kereső sincs, 31,2%-ában egy aktív családtag, 59%-ban legalább kettő. Országosan a gyermekes családok 88%-ának volt foglalkoztatott/aktív tagja 2002-ben.²⁰

A háztartások 13,1%-ában a fogyasztási egységre számított jövedelem nem érte el a minta átlagának 50%-át, a 25.268 forintot. 49,2%-uk kevesebb jövedelemből él, mint a 2 felnőttből és 2 gyerekből álló háztartásra számított létminimum, azaz 31000 Ft; 22,3%-uk az adminisztratív szegénységi küszöb alatti összegből, a 21800 Ft-os nyugdíjminimumnál kevesebből kénytelen megélni. A válaszadók megítélése szerint a háztartások 9%-ában egyáltalán nem elegendő a jövedelem a megélhetéshez, 23,8%-a havonta küzd pénzzavarral, a megkérdezettek 10,8%-a úgy érzi, hogy jövőre a jövedelmi helyzetük romlani fog.

A szegénység és feltehetően a társadalmi kirekesztettség szempontjából is oly lényeges roma származást kétféleképpen próbáltuk tisztázni. Rá is kérdeztünk a felnőttel folytatott beszélgetés során és a kérdezőbiztos véleményét is tudakoltuk. Ezek szerint a megkérdezettek 10,4%-a vallotta magát egy vagy több roma tagot tartalmazó háztartás tagjának. Az inaktív háztartások 43%-ban van roma családtag. A kérdezőbiztosok a háztartások 11,3%-ának esetében vélelmeztek roma származást. A kérdezettek közlése a kérdezőbiztos vélekedéssel nagymértékben egybeesett (97,1%).

3. Jövedelmek, jövedelmi szegénység, a szegénység halmozódása

A kérdőívben a háztartások felnőtt tagjainak különböző forrásokból származó összes havi nettó jövedelmére kérdeztünk rá. 112 esetben tapasztaltunk válaszmegtagadást, a további 888 háztartásra vonatkozó jövedelemadatok valószínűleg ugyanolyan megszorításokkal értelmezhetőek, mint más hasonló vizsgálatok esetén. Az általunk alkalmazott egyszerűsített közelítés (nem kérdeztünk rá külön-külön az

¹⁷ Népmozgalom, 2002. Végleges adatok. KSH, Budapest, 2003. 4.old.

¹⁸ Család változóban, 2001, KSH, 2002.szeptember, 8.old

¹⁹ Népmozgalom, 2002. Végleges adatok. KSH, Budapest, 2003. 3.old.

²⁰ KSH – A KSH jelenti 2002/9 – 57-61. oldal

egyres jövedelmfajtákra, nem azok korrigált részadataiból számítottuk a háztartás összjövedelmét) természetesen kevésbé pontos eredmény elérését teszi lehetővé, mint a jövedelmek részletes lekérdezése. A minta jövedelmi adatait tovább befolyásolja, hogy a megkérdezettek körében kissé felülreprezentáltak a magasabb jövedelmű budapesti háztartások.

A jövedelmi helyzet és a jövedelmi szegénység szubjektív megítélésének vizsgálata érdekében megkérdeztük a válaszadót a háztartás jelenlegi helyzetéről és a jövőre vonatkozó kilátásairól, valamint arról, hogy mennyire jellemzi háztartásukat a rendszeres pénzhiány.

A jövedelmi szegénységen túl a lakhatás körülményeivel és a háztartás tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságával összefüggő hátrányos helyzet vizsgálatát teszik adataink lehetővé. Ezek az adatok képezték a szegénység halmozódása, a különböző szegénység-típusok együtt járása vizsgálatának alapját.

Az egy főre jutó, illetve az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem átlaga a vizsgált mintában 34535, illetve 50536 Ft.²¹ A jövedelemadatok összehasonlításának²² korlátot szab, hogy egy meghatározott életkori csoportra, a 12-14 éves gyerekekre és az őket nevelő háztartásokra irányult a vizsgálat, nem általában a gyermekes családokra, és nem a gyerektelen és a gyerekes háztartások összességére. Az összehasonlításoknál azt is figyelembe kell venni, hogy az ilyen korú gyerekeket nevelő családok a gyerekes családok körében relatíve jó helyzetben vannak. A 12-14 éveseket nevelő háztartásokon belül a szegénységi ráták a következőképpen alakulnak:

2. tábla
Szegénységi ráták (%)

	12-14 éves gyerekek háztartásainak adatai alapján
<i>Relatív szegénység</i>	
Az egy főre jutó jövedelem az átlag 50%-a alatt	13,9
Az egy főre jutó jövedelem az átlag 60%-a alatt	20,0
Az egy főre jutó jövedelem a medián 50%-a alatt	10,7
Az egy főre jutó jövedelem a medián 60%-a alatt	16,1
Az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem az átlag 50%-a alatt	13,1
Az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem az átlag 60%-a alatt	19,0
Az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem a medián 50%-a alatt	10,9
Az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem a medián 60%-a alatt	15,8
<i>Abszolút szegénység</i>	
Az egy főre jutó jövedelem a két szülő + két gyerekre számított létminimum (31000Ft) alatt	49,2
Az egy főre jutó jövedelem a segélyezési küszöb (nyugdíjminimum, 21800 Ft) alatt	22,3
<i>Szubjektív szegénység</i>	
Kérdezett felnőtt megítélése alapján	14,3
Kérdezett gyerek megítélése alapján	11,9

²¹ Az ekvivalens jövedelem számításakor a következő modellt alkalmaztuk: az első személy súlya 1, a másodiké 0,7, a többieké 0,5.

²² A TÁRKI adatai alapján 2000/2001-ben a gyermekes családok egy főre jutó jövedelme 30769Ft volt (Tíz év. 2.4.táblázat, 54.o.), a KSH becslése alapján 2002-ben a háztartások jövedelme a 2001.évihez képest átlagosan 9%-kal emelkedett, ennek alapján a TÁRKI adatokból becsülhető jövedelem 2002-re 33538 Ft. A háztartások jövedelmeinek 2003-ban történő növekedésére vonatkozó adat nem áll rendelkezésre.

Egy másik országos reprezentatív 2001-es minta (ILO-PSS) alapján 23558 Ft volt az egy főre jutó havi jövedelem átlaga, 33800Ft az általunk használttal megegyező modell alapján számított egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelem (ILO: 96.old., 3.8. táblázat). Ennek az előző módon való korrigálása a 2002-es évre a következő eredményre vezet: 25678, illetve 36842 Ft.

A szegénységi kockázatok ugyanazokat a tendenciákat mutatják, mint más, a teljes népességre, vagy az általában a gyermekes családokra irányuló vizsgálatok. A háztartás gyerekszama, a felnőttek iskolázottsága, munkaerőpiaci aktivitása, a családszerkezet jelentős szegénységi kockázatt növelő tényező. A településtípus hatása a szegénység alakulására kevésbé érhető tetten, a budapesti háztartások relatíve jó helyzete mellett a városi és községi háztartások szegénységi kockázata nem különbözik lényegesen.²³

Az abszolút szegénység mérőszámai függetlenek a minta átlagos jövedelmi helyzetétől. A KSH létminimum két felnőtt-két gyerekre számított értéke, valamint a segélyezési küszöb (nyugdíjminimum) alatti jövedelemmel rendelkező háztartások aránya igen jelentős a minta egészében (49,2, illetve 22,3%) és a fokozott szegénységi kockázattal jellemezhető háztartásokban. A többgyerekes, az alacsony iskolai végzettségű és a roma háztartásokban minden öt gyerek közül négy a létminimum alatti jövedelmi szinten él. Legrosszabb helyzetben az aktív keresővel nem rendelkező háztartásokban élő gyerekek vannak, 95%-uk a létminimum, 75%-uk a segélyezési küszöb alatti egy főre jutó jövedelemmel rendelkező háztartásokban él.

3. tábla

Szegénységi ráták a különböző társadalmi-demográfiai csoportokban

	Egy főre jutó jövedelem alapján					Egy fogyasztási egységre jutó jövedelem alapján		
	Szegénységi küszöb					Átlag 50%-a	Medián 50%-a	Kvintilis határ
	Átlag 50%-a	Medián 50%-a	Kvintilis határ	KSH létminimum alatt	Nyugdíjminimum alatt	Átlag 50%-a	Medián 50%-a	Kvintilis határ
<i>Településtípus</i>								
Budapest	9,1	6,7	14,0	29,3	15,2	9,1	8,5	12,2
Város	14,1	11,3	20,9	49,2	22,5	13,1	10,7	21,2
Község	15,8	12,0	21,6	58,8	25,4	14,9	12,3	22,2
<i>Gyerekszám²⁴</i>								
Egy gyerekes	4,9	3,7	9,4	28,6	10,2	6,9	5,7	11,0
Két gyerekes	7,9	6,1	12,6	44,8	15,6	7,7	7,0	13,1
Három és több gyerekes	36,0	26,0	46,7	81,8	49,5	30,8	24,8	43,9
<i>Háztartástípus²⁵</i>								
Egyszülős háztartás	19,3	14,1	25,9	55,6	28,1	22,2	20,0	31,9
Kétszülős háztartás	12,9	10,1	18,9	48,1	21,2	11,4	9,3	17,8
<i>A felnőttek munkaerőpiaci aktivitása</i>								
Nincs aktív	64,3	54,8	73,8	95,2	75,0	65,5	59,5	79,8
Egy aktív	19,4	13,0	30,6	68,0	33,8	17,3	13,0	29,9
Kettő és több aktív	2,7	2,3	5,4	31,5	7,5	2,3	1,9	4,8
<i>A felnőttek legmagasabb iskolai végzettsége</i>								
Csak ált.isk	44,9	33,9	58,5	86,4	66,1	41,5	38,1	57,6
Szak	15,8	12,6	20,2	66,0	23,7	15,0	12,3	21,3
Érett	7,2	5,7	13,6	39,8	14,5	7,2	5,1	13,0

²³ Ennek csupán egyik oka, hogy a megyeszékhelyeket és az egyéb városokat egy csoportban vizsgáltuk.

²⁴ A TÁRKI adatai (Tíz év. 2.2. táblázat) alapján 2000/2001-ben a különböző gyerekszámú háztartások szegénységi rátái az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem alapján

	Átlag fele alatt	Medián fele alatt
1 gyerek	12,4	7,9
2 gyerek	16,4	10,6
3+ gyerek	33,8	28,2

²⁵ TÁRKI adatok alapján az egyszülős háztartások szegénységi rátája 2000/2001-ben: a medián fele alatt: 36,3, az átlag fele alatt 44,2, kvintilis határ alatt: 52,2. (Tíz év. 2.2. táblázat)

Felső	3,2	2,2	6,5	19,5	6,5	2,7	2,2	6,5
<i>A háztartás összetétele</i>								
Nincs roma háztartástag	8,9	6,7	14,1	44,9	16,3	8,5	6,3	14,6
Van roma háztartástag	54,6	43,3	68,0	84,5	71,1	50,5	48,5	63,9
Összesen	13,9	10,7	20,0	49,2	22,3	13,1	10,9	20,0

A jövedelmi szegénység több kutatás eredményei szerint nem feltétlenül vezet a gyerekek depriváltságához (Monostori-Spéder 2001, Bradshaw 2000, Ferge-Tausz-Darvas 2002, Darvas-Tausz 2002), a családon belül a jólét megoszlása bizonyos korlátokkal a gyermekeknek való kedvezésre utal. Hipotézisünk szerint a gyermekkor során tartósan fennálló szegénység azonban jelentősen megnöveli a gyermekkori depriváció esélyét.

Adataink a tartós szegénység mérésére nem alkalmasak, azonban feltételezésünk szerint a háztartás jellemzőinek alakulása az egyes szegénységi dimenziókban, a relatív jövedelmi és a szubjektív szegénység, a kedvezőtlen lakáshelyzet, valamint a háztartás felszereltségének hiányai együttjárása esetén valószínűsíthető, hogy a háztartás helyzete nem csupán átmenetileg kedvezőtlen.

A jövedelmi szegénységet az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem alapján számított alsó jövedelmi kvintilishoz tartozásként értelmeztük. A szubjektív szegénység vizsgálatánál a felnőttek közül magukat szegénynek és inkább szegénynek vallókat tekintettük szegénynek. A lakásszegénység változó kialakításánál a vezetékes víz/wc/fürdőszoba hiánya mellett a lakás zsúfoltságát és a negatív lakásjellemzők halmozódását vettük figyelembe. A lakásfelszereltségben tapasztalható szegénységet néhány tartós fogyasztási cikk (automata mosógép, mélyhűtő, színes televízió közül kettő²⁶) hiányaként értelmeztük. A minta 65%-a esetében egyik szegénységi dimenziót tekintve sem szegény a háztartás. 20%-nál egy, 15%-nál több dimenzióban is jelentkezik a szegénység. A szegénység dimenziók, a megfosztottság lehetséges formái közül a jövedelmi szegénység fordul elő legnagyobb gyakorisággal egyéb szegénységjellemző nélkül.

A szegénység szubjektív dimenziójának vizsgálatakor a felnőttek megítélését vettük alapul. A gyerekek válaszai ezekkel nagyon szoros összefüggést mutatnak, az eltérések arra utalnak, hogy a gyerekek a felnőttekhez képest talán kissé kevésbé érzékenyek a jövedelmi szegénységre, a lakáshátrányok és a háztartás felszereltségében mutatkozó hiányok esetén nagyobb valószínűséggel érzik családjukat szegénynek.

4. tábla

A szubjektív szegénységi ráta alakulása az egyes szegénységi dimenziók mentén kialakított csoportokban

	A gyerek válasza alapján a háztartás inkább a szegény családok közé tartozik	A felnőtt válasza alapján a háztartás az átlagosnál lényegesen vagy valamivel rosszabbul él
Alsó jövedelmi kvintilishoz tartozó háztartások (N=172)	28,1	34,3
Lakáshátrányokkal rendelkező háztartások (175)	38,0	41,8
A lakásfelszereltségben (tartós fogyasztási cikkek) deprivált háztartások (N=78)	46,8	47,4

Ez ismét arra utal, hogy önmagában a jövedelmi szegénységet a családok gyereket előtérbe helyező stratégiájának köszönhetően a gyerekek kevésbé élik meg, a közvetlen környezetük (lakáskörülmények, fogyasztási cikkek) átlagostól való elmaradása azonban viszonylag egyértelmű jelzés számukra a társadalmi hovatartozást tekintve.

4. A fizikai szükségletek kielégítettsége és a lakásviszonyok

Bradshaw és kutatótársai Peter Townsend szegénységkutató műhelyének módszereit követve 30 szükségletkielégítő tárggyal illetve eszközzel vizsgálták a gyermekszegénységet. Ezek némelyikét mi is

²⁶ a vizsgált háztartások 98%-ban van színes TV, 84%-ban automata mosógép, 75%-ban mélyhűtő

használtuk az adatfelvétel során (napi háromszori étkezés, meleg télikabát, saját bicikli, új, a gyermeknek vásárolt cipő, számítógép, gyümölcs-zöldség naponta, saját ágy, névnap-születésnap megünneplése, nyaralás) ám a többitől, a két társadalom kulturális különbözősége miatt el kellett tekintenünk.²⁷

A nélkülözés, az éhezés, a hidegtől megóvó ruha, a fedelet nyújtó lakás hiánya, vagyis az abszolút szegénység ugyan nem tűnt el teljesen a mai Magyarországon, de nagyon kis arányban fordul csak elő: a gyermekek alapvető fizikai szükségletei kielégítettek. Ezt erősítik meg e vizsgálat tényei is.

5. tábla

Az alapvető szükségletek kielégítettsége (%)

	Gyermekek válaszai	Szülők válaszai
Napi háromszori étkezés	94,8	99,8
Napi egyszeri gyümölcsfogyasztás	74,4	88,7
Télikabát	99,2	99,6

A gyermekek 5,2%-a nem eszik naponta legalább háromszor, több mint negyedükkel legalább hetente egyszer előfordul, hogy reggeli nélkül megy az iskolába. Az ebédelés, feltehetően az iskolai közétkeztetés következtében megoldottabb, csak a gyerekek 6,4%-a mondja, hogy legalább hetente egyszer előfordul vele, hogy nem ebédel. Az egészséges táplálkozás szempontjából fontos gyümölcsfogyasztás nem általános: a gyermekek egynegyede nem eszik naponta gyümölcsöt. A gyermekek alapszintű ruházódása – legalábbis a ruházati cikkek meglétét tekintve - megoldott.

A gyermekeknek fedelet nyújtó lakások komfortfokozata jobb az országosnál: csupán a lakások 7,4%-ában fordul elő a vezetékes víz, csatorna, wc, fürdőszoba (zuhanyozó) valamelyikének hiánya, míg országosan vízvezetékkel a lakások 88,8%-a, vízóblítéssel wc-vel 85,3%-a, fürdőhelyiséggel 89%-a ellátott 2003-ban.

A gyermekek 8,5%-a említi hogy szüleivel lakik egy szobában, 2,6%-uk, hogy az egész család egy szobában lakik. Mindössze a gyermekek 3,3%-nak nincs saját ágya.

A lakások túlnyomó többsége (91,3%) saját tulajdon. Az önkormányzattól vagy mástól bérelt lakások komfortfokozata alacsonyabb, mint a saját tulajdonú lakásoké, a bennük lakók társadalmi státusza alacsonyabb (iskolai végzettség, aktív keresők száma, jövedelem), mint a saját tulajdonú lakásokban élőké.

A megkérdezett gyerekek 11,7%-a lakik nedves, dohos, 6,5%-a sötét, levegőtlen, és 8%-a romos, huzatos lakásban, 8%-uk lakása egészségtelen, szennyezett környezetben van. A válaszadók 13,3%-a tartja túlszűfoltnak a lakást, amiben élnek, 8% panaszkodott arra, hogy nem lehet télen eléggé fűteni a lakóhelyiségeket, 10,5%-uk utalt arra, hogy rossz a környék közbiztonsága. A lakások 7 %-át nehéz megközelíteni a közlekedési lehetőségek hiánya miatt, 15,6% messze van a központtól. A háztartások több mint egynegyedében gondot okoz a lakás fenntartása, 8 személy beszélt arról, hogy nincs jogcíme az ott lakásra, és 6 családot fenyeget a kilakoltatás veszélye.

6.tábla

A háztartások lakáshelyzetének és tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságának alakulása az aktív és inaktív háztartásokban

	Nincs aktív családtag N=91	Egy aktív családtag N=312	Kettő vagy több aktív családtag N=597	Együtt N=1000	KSH inaktív gyerekek	KSH aktív gyerekek	KSH összes gyerekek háztartás
Automata mosógép	54	79	91	84	41	83	79
Személyi	27	57	69	61	11	37	34

²⁷ Jonathan Bradshaw, Julie Williams and Sue Middleton (2000): The Necessities of Life for Children. Working paper 2- Poverty and Social Exclusion. Survey of Britain. SPRU

számítógép							
Személygépkocsi	27	53	75	64	20	60	56
Hétfélig ház, nyaraló	2	6	11	9	3	8	7
Egy szobára jutó személyek száma (személy/szoba)	2,2,	1,6	1,5	1,6	2,4	1,6	1,6
Vezetékes víz	87	95	98	96	81	97	96
Fürdőszoba, WC	78	93	97	94	74	96	96

A KSH adatok 2002. I. félévére vonatkoznak. Forrás: *Időszaki tájékoztató: Háztartás-statisztikai közlemények, 2002. I. félév, KSH, Budapest, 2002*

A lakáskörülményeiket tekintve hátrányos helyzetűek²⁸ alacsonyabb jövedelműek és iskolai végzettségük, több gyermeket nevelnek. A háztartások helyzete (tartós fogyasztási cikkek, lakásjellemezők) kedvezőbb a 12-14 évesek háztartásaiban, mint a 20 éven aluli eltartott gyermeket nevelő családokban. Az aktív kereső hiánya, valamint a csupán egy aktív kereső azonban igen jelentősen befolyásolja a háztartások helyzetét. Különösen fontos, ahogy azt már a 2001-es ILO kutatásban is tapasztaltuk, hogy egy aktív kereső esetén a háztartás anyagi-fogyasztási helyzete jelentősen elmarad a többkeresős háztartásoktól.

A roma családok inkább kényszerülnek rossz lakásokban élni, mint a nem-romák. A rossz lakáskörülmények inkább Budapesten jellemzőek.

5. A gyermekek számára fontos és az esélyteremtő szükségletek kielégítettsége

Az alapvető szükségletek kielégítését szolgáló javakon kívül számos olyan tárgy, eszköz van, amelyek birtoklását, használatát ma már a társadalom és, ami még fontosabb, a gyermeki társadalom normaszereinek, általánosan szükségesnek tekinti. Abból indultunk ki, hogy a nem feltétlenül szükséges, de általánosan elterjedt javak hiánya is deprivációként értelmezhető.

A gyermekek válaszai alapján: majd' mindenkinek van ünneplő ruhája (98,7%), két pár neki újonnan vett cipője (96,4%), kap ajándékot születésnapjára-névnapijára (98,4%) és a gyermekek többsége kap zsebpénzt is (82,8%).

Számos olyan fogyasztási eszközt, játékot használnak ma már a gyermekek, amelyek a témakörre irányuló interjú tapasztalataink alapján a gyermekek körében elterjedtek és számukra fontosak – létük vagy nem létük hátrány érzetet kelt.

7. tábla

Fogyasztási cikkekkel, játékokkal való ellátottság

Saját vagy testvérrel közös	Nincs
Videó	67,7
Cd lejátszó	54,0
Görkorcsolya, gördeszka	52,9
Számítógép	48,8
Mobiltelefon	46,6
Számítógépes vagy videó játék	46,2
Tv	43,4
Bicikli	14,9

²⁸ lakáshátrányok halmozódása: zsúfoltság (a kért szubjektív megítélés alapján), a lakásban nincs víz vagy WC vagy fürdőszoba, 5 vagy több lakásprobléma (nedves, nem fűthető, sötét stb.) említése

35 gyermek ezek egyikével sem, 8,8%-uk csupán eggyel, többnyire csupán biciklivel rendelkezik a fent felsorolt tárgyak közül.

Az ilyen, gyermekek számára fontos tárgyaktól leginkább az alacsony jövedelmű, aktív kereső nélküli, alacsony iskolai végzettségű felnőttekből álló háztartásokban élő, többgyermekes családokban nevelkedő, rossz lakáskörülmények között élő gyermekek megfosztottak. Körükben több az átlagosnál a roma gyermek.

6. Tevékenységek

A társadalmi kirekesztődéssel foglalkozó elméleti irodalom a felnőttek esetében két, a kirekesztődés valószínűségét meghatározó tényezőt minden esetben említ: a munkaerőpiacról, azaz bizonyos tevékenységek végzéséből történő kiszorulást és az emberi kapcsolatok átalakulását, megritkulását, kiüresedését. E két tényezőt gyermekek esetében át kell értelmeznünk, illetve a gyermekek sajátos léthelyzetére kell értelmeznünk. A szükségletek kielégítését vizsgálva nem csupán az alapvető fizikai szükségletek kielégítésére kell figyelemmel lennünk, hanem az egészséges pszicho-szociális fejlődéshez nélkülözhetetlen játékra, illetve a felnőtt szemmel nem feltétlenül elengedhetetlen, de a gyermekek számára lényeges eszközökre, tárgyakra, tevékenységekre is.

A 12-14 éves gyermekek által végzett, végezhető tevékenységeket hat csoportba rendeztük.

Ezek:

- iskolai élet
- számítógép használat
- házimunka
- fizetett munka
- szabadidős tevékenységek
- nyaralás

6.1. Iskolai élet

Az általános tankötelezettség miatt a 12-14 éves korosztály Magyarországon általános iskolai tanulmányokat folytat. Az életesélyek szempontjából a tanuláshoz hozzáférés minősége és a tanulást elősegítő tevékenységek (szakkörök, különórák, stb.) bírhatnak jelentőséggel.

8. tábla

Az iskolai pályafutást befolyásoló tényezők alakulása (%)

	A gyerek szerint	A szülő szerint
Megvan minden tanszere, könyve	99,5	99,1
Elmegy az iskola által szervezett programokra	94,9	95,5
Különórára jár		67,2
Tanórán kívüli rendszeres sportolás		70,2

Az iskolai pályafutást nehezítő és a mobilitási esélyeket csökkentő tényező, s alkalmasint kirekesztettség érzetet is kelthet, ha egy gyermeknek nincs meg az iskola által elvárt minden felszerelése, nem tud részt venni az iskola által szervezett programokon (kirándulásokon, kulturális rendezvényeken) és ha nem járhat semmilyen különórára. A szülők válaszai alapján ilyen helyzetben van²⁹ a gyermekek egyötöde (21,2%).

²⁹ Összevont iskolai hátrány változó (afisk): rendszeres iskolán kívüli sportolási lehetőség és különóra együttes hiánya, iskola által szervezett programokon való részvétel és minden iskola által elvárt felszerelés hiánya programokon való részvétel és minden az iskola által elvárt felszerelés hiánya

Adataink ugyan kedvezőbb képet mutatnak mint a 2001-es ILO kutatás – részben annak köszönhetően, hogy az célzottan a szegényekre irányuló vizsgálat volt -, mégis az alapvető megállapítások mindkét esetben ugyanazok. „A források családon belüli elosztása még mindig „fekete doboz” Magyarországon. Adataink annyit sejtetnek, hogy a gyerekek szükségletei talán kissé előbbre sorolódnak, mint a felnőttekéi. Azért nehéz olyan indikátorokat találni, amelyek lehetővé tennék az összehasonlítást, mert a gyerekek szükségletei mások. Mi is szigorúbb standardokat alkalmaztunk: például egy meleg étkezés helyett a gyerekeknél azt kérdeztük, hogy jut-e nekik napi három étkezés. Minden esetre úgy tűnik, hogy a napi három étkezés, a megfelelő alsónemű és a külön ágy használata széles körben elterjedt. Nem lehet persze kizárni, hogy az emberek szégyellik szegénységüket, és megszépítik a valóságot. De még ha adataink pozitív irányba túloznak is, akkor is jó jelnek tekintjük, hogy a szülők egyáltalán tudják, mi kellene a gyerekeknek. A gyerekeknek kedvezés a szegény családok anyagi lehetőségeinek falába ütközik. Legtöbbjük nem tudja a jó képzés megszerzését nehezítő akadályokat elhárítani. A jelek szerint az iskola alapkövetelményeit biztosítják, és ebben – például ingyenes iskolakönyvekkel – a szociálpolitika is segíthet. Ám az oktatás kötelező elemein kívüli tevékenységek, amely a gyermek szélesebb kulturális fejlődését segítenék – mint a szervezett sport, a nyelvtanulás, a számítógéphez hozzájutás – a szegények számára megfizethetetlenek. Ezért is nagyon bizonytalan a szegény gyermekek jövője.” (ILO: 53.oldal)

Azt azonban mindenképpen pozitív jelenségként értékelhetjük, hogy a szülők fontosnak tartják a gyerekek iskolai teljesítményét és az ezzel kapcsolatos igényeik tudatosulnak is a gyermekekben.

9. tábla

A gyerekek szerint az iskolai élet fontossága szülei számára (%)

	Nagyon fontos
Lecke megcsinálása	66,2
Rendszeres iskolába járás	82,5
Jól tanulás, jó jegyek	63,7
Az általános iskola utáni továbbtanulás	70,2

A gyermekek 94,8%-a 8 osztályos általános iskolába jár, háromnegyedük (75,3%) normál tantervű oktatási intézménybe (speciális tantervű 5,0%, két tannyelvű 2,8%, tagozatos 15,7%, alternatív 0,2%). Az iskolák 95,8%-a önkormányzati tulajdonban áll.

Az iskolatípus megválasztásának okait nehéz a rendelkezésünkre álló adatok alapján elemezni. Úgy tűnik, a vizsgálatba bevont gyermekek esetében elsősorban a szülők iskolai végzettsége és a település típusa a meghatározó: a normáltól eltérő tantervű iskolákat a felsőfokú végzettségű felnőttet tartalmazó, Budapesten és a városokban élő családok választanak elsősorban gyermekeiknek. A falvakban a gyerekek 14%-a jár a normáltól eltérő iskolába, a falusi felsőfokú végzettségűek gyermekeinek ugyancsak 14%-a, míg a városi felsőfokú végzettségűek gyermekeinek 43%-a (összes városi 28%-a), a budapestiek 39%-a (összes budapesti 37%-a).

Az iskolaválasztás fontosságának megítélésén túl ebben feltehetőleg a kínálat játszhat döntő szerepet. Mindez azzal állhat összefüggésben, hogy a községekben kedvezőtlenebbek az iskoláztatási feltételek (már csak az önkormányzatok iskola-eltartó képessége miatt is kevesebb a speciális oktatási forma, nincs elég számítógép, kevésbé van könyvtár stb.).

A különféle iskolatípusok előnyeinek és hátrányainak számbavétele, értékelése itt nem lehetett feladatunk. Ám a normál tantervű iskolákban a gyermekek kevésbé jutnak a számítógép-használat lehetőségéhez, kevésbé olvasnak a kötelező olvasmányokon kívül könyveket, lapozgatnak újságokat, folyóiratokat és az is kiténik, a normál tantervű iskolákban a gyermekek frusztráltabbak, elégedetlenebbek magukkal.

6.2. Számítógép-használat

Magyarországon, miként más európai országokban is a számítógép, az Internet használata munkaeszközként, információs és kommunikációs formaként egyre elterjedtebb eszköze életünknek. Ma országunkban a számítógéphez való hozzáférést és a digitális írástudást tekintve határozott törésvonal rajzolódik ki: a digitális szakadék egybeesik a társadalmi hátrányokat okozó más tényezőkkel, az informatikai eszközök használatában mutatkozó hátrányok egyes csoportok társadalmi hátrányainak halmozódásához vezethetnek. A társadalmi esélyteremtés szempontjából ezért is kulcsfontosságú a gyermekek informatikai tudásának fejlesztése.

A számítógép birtoklásával és használatával kapcsolatban a gyermekektől és a válaszadó felnőttektől meglehetősen ellentmondó válaszokat kaptunk.

10. tábla

A számítógép használat lehetősége és formái (%)

<i>Soha nem csinálja (gyermek válasza)</i>	
Számítógépes és videó játék	18,8
Chattelés, levelezés	73,1
Böngészés az Interneten	63,6
Játék, chat , levelezés és Internet egyikét sem	17,2
<i>Nincs</i>	
Saját vagy testvérével közös számítógépe (gyermek válasza)	48,8
Saját vagy testvérével közös számítógépe (szülő válasza)	38,6
Számítógép használat lehetősége (szülő válasza)	8,6

A szülők szerint a gyerekek 42,9%-ának nincs módja otthon számítógépezni, 31%-uk az iskolában (sem) jut a számítógépezés lehetőségéhez.³⁰ Az otthoni géphasználatról a szegényebb, csak általános iskolai és szakmunkás végzettségű-, többgyermekes családokban nevelkedő, többféle hátránnyal élő gyermekek valamint a roma gyermekek megfosztottak.

Az iskola kompenzálhatná ezt a hátrányt is. Az iskolai géphasználatot nem a gyermekek életkörülményei, családjuk társadalmi státusza és etnikai hovatartozása befolyásolja, hanem például az iskola és a település típusa. A normál tantervű iskolákban ritkább a számítógép használat lehetősége. Budapesten és a városokban gyakoribb az otthoni számítógép használat, a falvakban, különösen a 2000 főnél kevesebb lakosú településeken ritkább az iskolai számítógépezés lehetősége. Az otthoni géphasználat nem növeli az iskolai számítógépezés valószínűségét.

A számítógépet soha, sehol nem használó gyermekek alacsony iskolai végzettségű szegény családokban nevelkednek, több közöttük a roma származású gyermek és a többszörösen hátrányos helyzetűek. A budapesti gyermekek körében a számítógép használat hiánya ritkább, mint a kisebb településeken.

6.3. Házimunka

A megkérdezett gyermekek különböző házimunkákat végeznek. E házimunkák különféle célokat szolgálhatnak, különböző okokból végezhetik őket a gyermekek. Az ágyazás és a saját szoba kitakarítása a szülőknek, elsősorban az anyának nyújtott segítségen túl általában főként nevelési célt szolgál. Ilyen tevékenységet hetente vagy gyakrabban a gyermekek 79,4%-a végez.

11. tábla

A házimunkák végzésének gyakorisága (%)

³⁰ Mintánkban több a számítógép, mint általában a gyerekes háztartásokban. A KSH adatai szerint (2002. első félévi adatok) a gyerekes háztartások 34%-ban van számítógép. Ennek egyik lehetséges oka a minta specialitásaiból adódik, hiszen itt a szülők a „legjobb” életkori kohorszhoz tartoznak. Szerepet játszhat e viszonylag előnyös helyzetben a budapestiek felülreprezentáltsága is.

	Soha	Naponta
Főzés	69,5	0,3
Reggeli készítés a családnak	64,5	0,5
Mosás, vasalás, teregetés	61,3	0,6
Testvérek, családtagok gondozása	50,8	12,2
Kerti munka	41,1	2,1
Mosogatás	37,8	2,9
Állat gondozás	33,0	(hetente többször) 14,6
Takarítás másutt	21,3	3,7
Bevásárlás	17,8	6,3
Saját szoba takarítása	8,0	7,6
Ágyazás	5,4	46,4

A főzés, mosás, lakástakarítás, reggeli készítés, bevásárlás, mosogatás a gyermekek tényleges bevonása a háztartási munkákba. Az ilyen munkák közül legalább egyben rendszeresen a gyermekek úgy egyharmada (35,1%) vesz részt.

Érthető módon a mezőgazdasági munkákban elsősorban a falvakban élő gyermekek segítenek. Csak kerti munkát vagy állatgondozást egyharmaduk (33,1%), mindkét munkafajtát további 6,7%-uk végez.

A házimunkák közül kizárólag a családtagok (kisebb testvér, idősebb, beteg hozzátartozó) gondozásában vállalt szerep függ határozottan össze a gyermekek társadalmi helyzetével: az alacsony jövedelmű, a hátrányos lakáskörülmények között élő, a többgyermekes és a roma családokban nevelkedő gyermekek szerepvállalása jelentősebb ebben.

6.4. Fizetett munka

Bár különböző nemzetközi egyezmények tiltják, mégis előfordult – a gyermekek majd' ötödének (19,4%) esetében – hogy az elmúlt évben fizetett munkát végezett. A fizetett munkát végző gyermekek 57,7%-a csak iskolai szünetben vállalkozik ilyesmire, a többiek egész évben bármikor – úgy felük (47,9%) az elmúlt évben hét napnál többet. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a kérdés értelmezéséről nem nyújt a kérdőív tájékoztatást, így például a családi autó díjazott lemosása is minősülhetett fizetett munkavégzésnek. Mégis a fizetett munka vállalása feltehetőleg a többség esetében nem a szegénység miatti kényszer: az ilyen tevékenység végzése nem függ a családok jövedelmi helyzetétől, hátrányos, avagy előnyös helyzetétől. Mégis fontos figyelni arra, hogy a roma gyermekek körében jóval elterjedtebb a fizetett munka végzése (például fahordás, takarítás, kerti munka, presszóban mosogatás, autómosás), mint a többieknél.

6.5. Szabadidős tevékenységek

Mint eddig is tudtuk, a gyerekek legelterjedtebb szabadidős tevékenysége (90,6% szinte minden nap) a TV nézés.

12. tábla

A szabadidős tevékenységek végzésének gyakorisága (%)

	Soha	Szinte minden nap
Könyvolvasás (nem kötelező olvasmány)	14,6	7,9
Újság olvasás	7,2	26,4
Videózás	14,5	12,8
Rádióhallgatás	5,4	48,8
Zenehallgatás	0,8	63,2
Szervezett sport	46,9	6,0
Baráti együttlét	1,1	62,3
Társas és más játék	10,0	10,3
Sport – nem egyesületi	21,0	18,3
Kirándulás	5,9	0,7

Mozi	28,5	0,1
Gyorsétterem	31,0	0,4
Pláza	27,0	0,9
Hobbi	13,7	29,7
Kedvenc állat	22,0	42,8

Szomorú tény, hogy a gyermekek 14,6%-a a kötelező olvasmányokon kívül egyáltalán nem olvas semmilyen könyvet. Az olvasás előfordulása a szülők iskolai végzettségével együtt növekszik. Hasonló összefüggést találtunk a videózás, a sportolás, a moziba-, gyorsétterembe valamint plazába járás, valamilyen hobbival foglalkozás és a szülők iskolai végzettsége között is. Majd' minden szabadidős tevékenység végzésében szerepet játszik a háztartás jövedelmi helyzete is.

Magától értetődő, hogy az olyan tevékenységek végzését, amelyekhez intézmények kellenek, azok léte vagy nem léte jelentősen befolyásolja. Így a moziba, gyorsétterembe, bevásárló központba járás gyakoriságát elsősorban a település típusa határozza meg.

A szülők válaszai alapján a gyermekek több mint fele (55,2%) egyáltalán nem tud nyaralni.

13. tábla

Nyaralási lehetőségek a gyermekek szerint (%)

	Nem
A családdal utaztatok-e Magyarországon valahová	40,6
Voltál-e nyaralni a rokonoknál	45,9
Voltál-e nyaralni gyerek táborban	56,4
Voltál-e nyaralni a barátaidnál	81,0
Voltál-e a család nyaralójában	87,6

Hogy a gyermekek tudnak-e nyaralni erőteljesen függ a család jövedelmi helyzetétől és a szülők iskolai végzettségétől. A roma gyermekek e téren is súlyos hátrányoktól szenvednek.

6.6. Esélyteremtő tevékenységek

A gyermekek által végezhető néhány tevékenységből (olvasás, moziba járás, számítógép használat) és az iskolai hátrányokat leíró változóból összevont változót készítettünk abból a feltételezésből kiindulva, hogy ezek jelentősen befolyásolhatják a gyermekek életésélyeit.

A gyermekek igen jelentős hányada van kizárva ezekből az esélyteremtő tevékenységekből. 45,1%-uk soha nem olvas a kötelező olvasmányokon kívül más könyvet, nem forgat újságokat, folyóiratokat, nem jár moziba, és nem használ számítógépet. A 12-14 évesek 13,8-át ezen esélyteremtő tevékenységek hiánya mellett iskolai hátrányok is sújtják. E hátrányok súlyosságát a szülők iskolai végzettsége és munkaerőpiaci aktivitása, a háztartás jövedelmi- és lakás helyzete, a gyermekek száma és a család etnikai hovatartozása befolyásolja.

„Emberi jogi közelítésben a gyermek a társadalom teljes jogú tagja, kinek nem csupán az élethez fűződnek jogai, hanem a szabadsághoz és a boldogsághoz is; a családon belül és kívül is jár a gyermekeknek az autonómiához és a személyes integritáshoz fűződő jog. A gyermekkor nem valamiféle próbaidő a felnőtté válás előtt, a gyermeket is megilleti az emberi jogok és az emberi méltóság teljessége. Ennek alkotóeleme a társadalomban fennálló szabályok szerinti civilizált lényként való élethez fűződő jog is.”- írtuk a Szociológiai Szemlében megjelent tanulmányunkban. Ha a gyermekek, illetve az őket nevelő családok a fogyasztási javak hiányán túl egyfajta *civilizációs deficit*t is terheltek, az károsan hathat a gyermekek életére is.

Valamiféle civilizációs deficittel³¹ a gyermekeket nevelő háztartások 31,5%-a rendelkezik. E civilizációs deficitet a családok társadalmi státuszát jellemző tényezők határozzák meg. A civilizációs hátrányokkal jellemezhető családokban nevelkedő gyerekek nagyobb valószínűséggel szorulnak ki az esélyteremtő tevékenységekből is.

7. Kapcsolatok

Az emberi kapcsolatok sűrűségét, minőségét mélységében interjúk módszerrel lehetne csak vizsgálni. A kérdőívben a gyermekek szülőkhöz, barátokhoz és tanárokhoz fűződő kapcsolatáról csak érintőlegesen tájékozódhattunk.

³¹ összevont „civilizációs deficit” változó: útlevel és bankkártya együttes hiánya, és lakásbiztosítás hiány

14. tábla

Az emberi kapcsolatok sérülése (%)

Nincs barátja	0,4
Nincs testi-lelki jó barátja	9,2
Az átlagosnál kevésbé népszerűnek tartja magát az iskolában	12,1
Nincs olyan tanára, aki bármiben segít, ha szükséges	14,3
Úgy érzi szinte mindig (hetente többször) egyedül van	14,6
Az iskolatársakhoz, tanárokhoz fűződő kapcsolatból eredő konfliktusok legalább hetente	17,4
Nem beszélget minden nap a szüleivel	22,3

A pszichológiai szakirodalomból tudjuk, egy gyermek kapcsolatteremtő képességét, eredményességét, habitusát számos tényező befolyásolja. Kérdőíves módszerrel valójában csak arról nyerhetünk felszínes képet, hogy összefügg-e ez szocio-demográfiai tényezőkkel.

Azoknak a gyermekeknek, akik úgy vélik, hogy van testi-lelki jó barátjuk, inkább van olyan tanárjuk is az iskolában, aki bármiben segít, ha szükséges; saját megítélésük szerint kevésbé akadnak iskolai problémáik, és kevésbé sérül a biztonságérzetük.

A gyerekek szülőkhöz, más gyerekekhez és tanárokhoz fűződő viszonyát a háztartás jövedelmi helyzete, társadalmi státuszt jelző ismérvei, etnikai hovatartozása önmagában közvetlenül nem befolyásolja.

A családi kapcsolatok, a család működése meghatározó a gyermekek érzelmi biztonsága, kiegyensúlyozott fejlődése szempontjából. Ennek alapos elemzésére sem nyújt a kérdőíves módszer lehetőséget, de a családi kohézió erősségére utalhatnak a szülők által a gyermekek számára megfogalmazott elvárások. (q11.) A gyermekek 37,3%-a szerint náluk nem fontos, hogy együtt vacsorázzon a család és/vagy, hogy segítsen otthon és/vagy, hogy részt vegyen a családi programokban. A családi kohézióval kapcsolatban megfogalmazódó értékek nem állnak összefüggésben a háztartások jövedelmi helyzetével, hátrányaik halmozódásával. A családi étellel kapcsolatos elvárásokról szóló gyermekek gyakrabban beszélgetnek szüleikkel s énképük valamivel pozitívabb, mint azoké, akik ilyen irányú követelményt nem érzékelnek szüleik részéről. A családi étellel kapcsolatos igényeiket a gyermekben is tudatosító szülők inkább bevonják gyermekeiket a velük kapcsolatos döntésekbe, mint a többiek.

8. Pszicho-szociális jólét

Az egészséges személyiségű gyermek számára az élet valós alakulása és annak megélt mása főbb vonásait tekintve egybeesik. Mégis: nem minősíthetjük nem létezőnek azokat a problémákat, amelyek a valóságban nem léteznek csak a gyermek tudatában, érzéseiben. Ha egy gyermek például úgy érzi, hogy nem népszerű osztálytárai körében, de tanára ennek ellenkezőjét látja, a gyermek rossz érzését akkor is tényként kell kezelnünk, és komolyan kell vennünk.

15. tábla

A pszichés problémák előfordulása (%)

<i>Félelem (az elmúlt fél évben)</i>	
Valakitől	19,2
Nem mert kimenni a lakásból	4,7
Fenyegetés, ijesztés	9,2
Bántás, ütés, rúgás	16,3
Meglopták	15,5
Valamijét szándékosan tönkretették	14,6
<i>Nem érzi magát biztonságban</i>	
lakás környékén	5,3
iskolába menet	4,5
Osztályban	3,0
óráközi szünetekben	4,7
Családban	0,4
<i>az átlagosnál kevésbé népszerűnek tartja magát</i>	12,1
<i>Iskolai bajok legalább hetente (q25)</i>	
Osztálytársak igaztalanul vádolják	4,4
Senki nem akar vele lenni, játszani, beszélgetni	3,2
Csúfolják, gúnyolják	8,0
Megütik, fájdalmat okoznak neki	3,9
Tanár igazságtalan	6,9
Ő bánt másokat	5,0
<i>Pszicho-szomatikus tünetek legalább hetente (Q58)</i>	
Fejfájás	15,3
Gyomorfájás	6,5
Alvászavar	7,0
Feszültség, ingerültség	7,9
<i>Negatív énkép: a mennyire jellemző rád ... kérdésre az egyáltalán nem jellemző választ adta</i>	
Csaknem mindig jókedvű	0,5
Képes egy helyben ülni, figyelni	5,9
Ritkán okoz bajt	7,6
Ritkán feszült, ideges	8,1
Ritkán aggódik	8,3
Ritkán szomorú, levert	8,6
Nehéz feldühíteni	12,9
Általában elégedett magával	3,3
Ritkán kötekedő, zsörtölődő	8,3
Nem fél kimondani, amit gondol	5,5
Elégedett a külsejével	5,2
Bízunk abban, hogy jól fognak menni a dolgai a jövőben	0,7

A fenti jellemzőkből különféle összevont változókat készítettünk.³²

³² **összevont „félelem” változó:** amennyiben bármelyik félelemre vonatkozó kérdésre igen-nel válaszolt,

összevont „biztonság” változó: amennyiben van olyan hely, ahol nem érzi magát biztonságban,

összevont „iskolai problémák” változó: amennyiben hetente vagy gyakrabban előfordul a kérdezettel a következők bármelyike: osztálytársak igaztalanul vádolják; senki nem akar vele lenni, játszani, beszélgetni; csúfolják, gúnyolják; megütik, fájdalmat okoznak neki

összevont „pszichoszomatikus tünetek” változó: ha hetenként vagy gyakrabban fordul elő a fejfájás, gyomorfájás, alvásprobléma, feszültség-érzés bármelyike

összevont „negatív énkép” változó: ha a felsoroltak közül 5 vagy több itemnél jelzett problémát

A **félelem** előfordulása természetes velejárója életünknek. Gondot okozhat azonban a gyermek személyiségfejlődésében, ha tudatosított biztonságvesztés érzettel is jár. A gyermekek 5%-a 4 vagy több helyzetben is átélt félelmet, 7,6 %-uk valakitől félt és bántották, 41%-uk félt valamitől, legalább egy helyzetben az elmúlt fél évben. A félelem érzet szegény és gazdag gyermekekben egyaránt keletkezhet. E gyermekek problémái valószínűleg pszichés jellegűek, szorongóak (például az átlagosnál kevésbé népszerűnek tartják magukat), s gondjaik, félelmeik valahol az iskolai életben gyökereznek.

A kérdőív összeállításakor abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a félelem és a **biztonságérzet hiánya** különböző tartalmakat rejt. A gyermekek 12%-a meg tudott nevezni olyan helyet-helyzetet, ahol nem érzi magát biztonságban, valamilyen félelemérzetet és biztonsághiányt a gyermekek 8,6%-a élt már át.

Feltételezésünket megerősítették az adatok: a félelem pszichés jellegű, a biztonságvesztés társadalmi tényekkel is összefügg.

A biztonságvesztésről szóló gyermekek rossz lakáskörülmények között, inkább önkormányzati bérlakásokban, alacsony jövedelmű háztartásokban élnek. Ők is gyakrabban és többféle okból érzik magukat az iskolában fenyegetettnek, s úgy vélik, osztálytársaiknál kevésbé népszerűek.

Valamilyen, legalább heti rendszerességgel fellépő **pszicho-szomatikus tünet**ről – fejfájásról, gyomorfájásról, alvászavarról, feszültség érzetről - a gyermekek 26,9%-a számolt be (19,7% egy tünetről, 5,0% kettőről, 1,8% háromról és 0,4% mind a négyről). A leggyakoribb a fejfájás körükben. E tünetek előfordulásának gyakorisága nem köthető a gyermekeket nevelő háztartások valós jövedelmi helyzetéhez, társadalmi státuszához. A pszicho-szomatikus tünetekre panaszkodó gyermekek is az átlagosnál kevésbé népszerűnek tartják magukat, többféle iskolai összeütközésről számolnak be és gyakrabban félnek valamitől, mint a többiek.

A közkeletű, sztereotip feltételezéstől eltérően sem a félelem érzet, sem a biztonsághiány és még a pszichoszomatikus tünetek sem inkább a lányok sajátosságai, nemek szerint ezek előfordulási gyakoriságában nincs különbség.

Ahogy a pszichoszomatikus tünetek, úgy az **énkép jellegzetességei** is a pszicho-szociális jólét egyik összetevőjeként értelmezhetők. Az énkép jellemzésére kialakított 12 jellemzőből legalább öttel kapcsolatban negatív véleményt fogalmazott meg a gyermekek 25,7%-a.

Az énkép milyenségét sem befolyásolja a család társadalmi helyzete. Ám pozitív vagy negatív volta azzal sincs összefüggésben, hogy a gyermekek átéltek-e félelem érzetet, biztonságban érzik-e magukat a világban, s mutatnak-e pszicho-szomatikus tüneteket. A budapesti gyermekek az átlagosnál kevésbé-, az egyéb városiak inkább jellemezhetők negatív énképpel. A családjukat a szegények közé sorolók is kevésbé pozitívan nyilatkoznak önmagukról, s az átlagosnál népszerűtlenebbnek is érzik magukat az iskolában. A negatív énképű gyermekek többféle iskolai problémával is gyakrabban szembesülnek.

Az elsősorban a kapcsolatokban gyökerező, pszichés jellegű változókból a gyermekek pszicho-szociális jólétét jellemző összefoglaló változót készítettünk.³³ A gyermekek pszicho-szociális jólétének különböző fokú veszélyeztetettségét észleltük a gyermekek 56,7%-ának esetében. A gyermekek 34,8%-a egy, 14,1%-a kettő 7,8%-a három vagy több kérdésre is gondokra utaló választ adott.

9. Pszicho-szociális egészség, halmozott szegénység és társadalmi kirekesztődés

Vizsgálatunk megerősítette a gyermekszegénységgel foglalkozó magyar szociológiai szakirodalomban már feltárt összefüggéseket: a halmozott szegénység elsősorban az alacsony iskolai végzettségű, aktív kereső nélküli, többgyermekes valamint a roma családokban nevelkedő gyermekek osztályrésze. E

³³ Énkép+pszicho-szomatikus tünetek+iskolai bajok+biztonságérzet+népszerűség

gyermek inkább bérlakásokban élnek, többféle iskolai hátrány is sújtja őket, s kevésbé van esélyük részt venni a társadalmi mobilitási esélyeiket növelő tevékenységekben.

Az egészséges pszichés fejlődés sérülése a legalacsonyabb jövedelmű családokban nevelkedő gyermekek körében kissé gyakoribb. Az alsó jövedelmi ötédköz tartozó gyerekeknek 35%-a, a felső jövedelmi ötédköz tartozók 49%-a nem jelez ilyen jellegű gondokat. (Az ilyen jellegű problémák halmozódása csaknem minden harmadik gyereket érint az alsó jövedelmi ötédközben, minden öt gyerek közül egyet a legfelsőben.) Adataink alapján a pszicho-szociális fejlődés zavaraira utaló jelek halmozódásának kockázata a szegénység halmozódása, a különböző dimenziókban egyszerre jelentkező szegénység esetén nő meg jelentősen. E gyermekek életében halmozódnak a hátrányok – az iskolai életben jelentkezők, a civilizációs deficit és az esélyteremtő tevékenységekből való kiszorulás is.

16. tábla

A halmozott szegénység és a pszicho-szociális jólét veszélyeztetettsége (%)

Pszicho-szociális jólét veszélyeztetettsége	Halmozott szegénység			
	Nincs	Egy dimenzióban szegény	Kettő-négy dimenzióban szegény	Összesen
Nincs	47,4	42,5	27,0	43,3
Egyféle	34,1	34,0	38,8	34,8
Többféle	18,5	23,5	34,2	21,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Leegyszerűsítő, téves feltételezés lenne azt állítani, hogy a pszicho-szociális és a halmozott szegénység között egyszerű oksági viszony áll fenn. A jövedelmi szegénységgel összefüggő különféle társadalmi jellemzők: a szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci részvétele, a családban nevelkedő gyermekek száma, avagy a család roma származása önmagában nem vezet pszichés sérüléshez. **A gyermekszegénység, akárcsak a szegénység általában, többdimenziós jelenség: a szegénység különféle dimenzióinak halmozódása jár együtt a gyermekek egészséges pszichés fejlődésének veszélyeztetettségével.**

Szociológiai, pszichológiai vizsgálatok sora bizonyítja, hogy a tartós gyermekkori szegénység nem múlik el nyomtalanul. A 12-14 éves gyerekek ezt még másképp látják. Többségük úgy gondolja, hogy a szegény gyerekkor nem jelenti azt, hogy szegény felnőttkor követné, csupán 25%-uk ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy "szegény családban felnövekvő gyerekből valószínűleg szegény felnőtt lesz", egy másik kérdésre válaszolva 88%-uk úgy gondolja, hogy mindenkin saját magán múlik, hogy mit tud elérni az életben. A rossz anyagi körülmények között élő 12-14 évesek azonban kicsit kevésbé optimisták ezekben a kérdésekben és vágyaik, jövőre vonatkozó elképzeléseik is visszafogottabbak, mint a jobb körülmények között élő társaiké. A továbbtanulást, az egyetemi, főiskolai végzettség megszerzését ők kevésbé tartják fontosnak, elérhetőnek, mint a jobb körülmények között élők (34, illetve 16%).

A fenti három kérdés alapján képzett optimizmus-pesszimizmus változó alapján a gyerekek 13,1%-a bizonyult pesszimistának.³⁴ A gyermekek meglehetősen reálisan látják jövőbeli esélyeiket. Az optimizmus-pesszimizmus nem habitus kérdése, társadalmi tényekben gyökerezik.

17. tábla

A gyermekek pesszimizmusa társadalmi helyzet szerint

	Pesszimisták aránya (%)
<i>Etnikai hovatartozás</i>	
Van roma a háztartásban (N=104)	26,0

³⁴ Neked mennyire fontos, hogy főiskolára vagy egyetemre mehess továbbtanulni: nem nagyon fontos, egyáltalán nem fontos+ szegény gyerekből valószínűleg szegény felnőtt lesz: teljesen és inkább egyetért + saját magunkon múlik, hogy mit tudunk elérni az életben: teljesen és inkább nem ért egyet-pesszimistának tekintettük azokat a gyerekeket, akik a háromból két kérdésre az előző módon válaszoltak

Nincs roma a háztartásban (N=895)	11,6
<i>Jövedelem</i>	
Létminimum alatti (N=437)	16,7
Létminimum feletti (N=451)	9,8
Nyugdíjminimum alatti N=198	22,2
Nyugdíjminimum feletti N=690	10,6
<i>Családtagok iskolai végzettsége</i>	
Mindenki legfeljebb általános iskolai végzettségű (N=125)	29,6
Van legalább egy szakmunkás végzettségű (N=272)	18,0
Van legalább egy érettségizett (N=375)	9,1
Van legalább egy felsőfokú végzettségű (N=228)	4,8
<i>Esélyteremtő tevékenységek</i>	
Van hátrány	33,3
Nincs hátrány	9,9
<i>Halmazott szegénység</i>	
Nincs szegénység (N=648)	10,6
Egy dimenzióban szegények (N=200)	12,0
Több dimenzióban szegények (N=152)	25,0
<i>Összesen</i>	<i>13,1</i>

Az esélyteremtő közösségi beavatkozás módjának, eszközrendszerének kidolgozásához látni kell, melyek azok a háztartás-típusok, amelyekben a gyermekek különösen veszélyeztetettek a halmazott szegénység és a pszicho-szociális jólét sérülése szempontjából.

A nemzetközi tapasztalatok három csoportot szoktak kiemelten veszélyeztetettnek tekinteni: az egyszülős családokban nevelkedőket, az aktív kereső nélküli háztartásokban élőket és egyes etnikai kisebbségi csoportokhoz tartozókat.

18. tábla

Az egyszülős, az aktív kereső nélküli és a roma háztartások helyzete³⁵

	Egyszülős családok	Aktív kereső nélküli háztartások	Roma családok
<i>Szocio-demográfiai jellemzők</i>			
Település típus	+		
3 vagy több gyerek		+	+
Egyszülős családok gyakoribb előfordulása		+	
Romák		+	
Aktív kereső hiánya	+		+
Felnőtt(ek) iskolai végzettsége alacsonyabb	+	+	+
<i>Szegénység</i>			
Jövedelmi szegénység		+	+
Szubjektív szegénység	+	+	+
Rossz lakáskörülmények		+	+
Halmazott szegénység	+	+	+
<i>Szükségletek</i>			
Civilizációs hátrány	+	+	+
Iskolai hátrányok		+	+
Gyermekek számára fontos javak hiánya		+	+
<i>Tevékenységek</i>			
Családtagok rendszeres gondozása		+	+
Könyv és újságolvasás hiánya			+
Kevesebb moziba járás		+	+
Kedvenc állat hiánya		+	+
Hobby hiánya			+

³⁵ + jellel a csoportra jellemző tényezőket ábrázoltuk

Számítógéphasználat hiánya		+	+
Rendszeres házimunkavégzés		+	+
Nyiralás hiánya		+	+
Pénzért végzett munka gyakoribb előfordulása			+
Esélyteremtő tevékenységek hiánya		+	+
<i>Pszicho-szociális jólét</i>			
Biztonságérzet sérülése			+
<i>Jövőkép</i>			
Továbbtanulás kevésbé fontos			+
Pesszimizmus			+

Az általunk vizsgált 12-14 éves korcsoportban is meghatározó szerepet játszik a munkaerőpiaci aktivitás és az etnikai kisebbséghez tartozás a gyerekek életének alakulásában.

Bár az *egyszülős háztartások* szegénységi kockázata magasabb, mint a kétszülősöké, de sem a szükségletek kielégítésében, sem a gyermeki tevékenységek alakulásában nem tapasztalható lényeges eltérés közöttük.

Az *inaktív háztartásokban* élő gyerekek szükséglet kielégítése jelentősen elmarad az aktív háztartásokban élőkétől és tevékenységeik struktúrája is kedvezőtlenebbül alakul.

A *roma háztartásokban* nevelkedő gyerekeknél a hátrányok mindegyike jellemző, ami ismét megerősíti azt a tényt, hogy a szegénység nem roma-kérdés Magyarországon, de a roma háztartások vannak a szegény-háztartások között a legrosszabb helyzetben. Különösen fontos, hogy az ezekben a háztartásokban élő gyerekek „megélik” a szegénységüket és a másságukat, ezt a pesszimizmust és lemondást tükrözik a jövőre vonatkozó elképzeléseik is.

A gyermekkori szegénység nem csupán azért meghatározó fontosságú a társadalmi kirekesztődés szempontjából, mert korlátokat szab a gyermekek szükségletei kielégítésének, gondokat okozhat társas kapcsolataikban, megfoszthatja őket, további pályájuk szempontjából lényeges tevékenységektől, hanem mert a felnőttkori társadalmi kirekesztettség valószínűségét növelheti.

Megállapításaink egybeesnek a P. Gregg és kutatótársai által végzett vizsgálat tanulságaival. „A kutatási eredmények szerint a hátrányos helyzetűek és a „deviáns” háttérűek rosszabbul boldogulnak jövedelmüket és munkaerőpiaci esélyeiket tekintve fiatal felnőttként, még 33 éves korukban is. (...) A gyermekkori hátrányos helyzet családon alapuló mérőeszközei közül a szegénység a legfontosabb, a gyermekkori fejlődést az azt követő társadalmi és gazdasági teljesítménnyel összekapcsoló tényező. (...) Végezetül, a kutatás bizonyította, hogy intergenerációs kapcsolat létezik a családi hátrányos helyzet körforgásában. (...) E tanulmány megmutatja, milyen erősen hat a családok gazdasági helyzete a gyermekek jelenére és jövőjére. A gyermekek anyagi szükségleteinek kielégítése inkább attól függ, van-e a családnak munkajövedelme, mintsem, hogy kétszülős-e. (...) Az efféle gazdasági hátrányok felnőtt korban gazdasági és társadalmi nehézségekhez vezethetnek, és hatással lehetnek a következő nemzedék életére is. Így a mai gyakori gyermekszegénység negatív hatásai átnyúlnak a jövőbe is, a jelenlegi generáció felnőtt életébe. Bármely, a gyermekszegénységet sikeresen csökkentő, a szegény gyermekek közvetlen jólétének javításán túlmutató eszköz, különösen a háztartások munkavállalási esélyeinek javítása, valószínűleg jelentősen érintheti a gyermekkort követő éveket.”³⁶

³⁶ Gregg, Paul & Harkness, Susan & Machin, Stephen, 1999. "Poor Kids: Trends in Child Poverty in Britain, 1968-96," *Fiscal Studies*, Vol. 20 (2) pp. 163-87.

IRODALOM

A KSH jelenti 2002/9. KSH, Budapest, 2002.

Bradshaw-Williams-Middleton (2000): The necessities of life for children. PSE Working Papers 2. www.bris.ac.uk/poverty/pse/work_pap.htm,

Család változóban, 2001, KSH, 2002.szeptember

Darvas Ágnes-Tausz Katalin. A gyermekek szegénysége. Szociológiai Szemle, 2002/4. 95-120

Ferge Zsuzsa-Tausz Katalin-Darvas Ágnes: Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen. 1. kötet. Esettanulmány Magyarországról. ILO 2002.

Gregg, Paul & Harkness, Susan & Machin, Stephen, 1999. "Poor Kids: Trends in Child Poverty in Britain, 1968-96," *Fiscal Studies*, Vol. 20 (2) pp. 163-87.

Havasi Éva: Szegénység és társadalmi kirekesztettség, Szociológiai Szemle, 2002/4. 51-71.

Haveman R. and Bershadker A., Alternative Concepts for the Measurement of Children's Poverty: Review, Assessment, and a New Approach, Conference on social exclusion and children, Columbia University, May 3-4, 2001

Hills,J., Le Grand,J., Pichaud D. (ed.): Understanding social exclusion. Oxford University Press 2002. pp 7-9.

Kammerman, S.B.: Social Exclusion and Children: Background and Context. Conference on social exclusion and children, Columbia University, May 3-4, 2001.

Népmozgalom, 2002. Végleges adatok. KSH, Budapest, 2003. 4.old.

Sen, A.: Social exclusion: concept, application, and scrutiny. Master of Trinity College, Cambridge, and Lamont University Professor Emeritus, Harvard Harvard University Social Development Papers No. 1. Office of Environment and Social Development Asian Development Bank June 2000.

Spéder Zs.-Monostori J.(2001): Mozaikok a gyermekszegénységről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Bp.,

Spéder Zsolt: A szegénység változó arcai. Tények és értelmezések, Századvég, Budapest, 2002. 263 p.

Szalai Júlia: A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon, Szociológiai Szemle, 2002/4. 34-50.

Szívós Péter – Tóth István György (szerk.): Tíz év. TÁRKI Monitor jelentések. TÁRKI, Budapest, 2001.december

UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, Italy. *Innocenti Report Card* No.1, June 2000. 'A league table of child poverty in rich nations'.

World Bank (2000), Making Transition Work for Everyone, Washington DC, World Bank

1. MELLÉKLET

Adatfelvétel és minta

A kutatás adatfelvételét a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet végezte.

A kutatás mintáját a 12-14 éves gyermekek 1000 fős országos reprezentatív mintája alkotja. A kérdezés során a gyerekekkel folytatott interjú után a gyerek anyjával, ennek hiányában, a gyermeket nevelő szülővel, nagyszülővel készült interjú.

A mintaválasztás első lépéseként véletlen mintaválasztással 85 településről 100 mintavételi egység került kiválasztásra, amelyet a Medián saját fejlesztésű számítógépes programja választott ki lakosságarányosan a KSH népszámlálási adatai alapján. A 100 mintavételi egység kiválasztása után a 12-14 éves gyermekek mintáját a Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal készítette el a mintába kerülő gyermekek véletlen leválogatásával. Az 1000 fős minta mellett egy 1500 fős, pótcímeket tartalmazó minta is készült az esetleges mintakiesés pótlására. A kutatás során a felkeresett címek háromtizede (291 fő) esetében került sor pótcím használatára: 223 fő megtagadta az interjút, 43 fő nem a megadott lakáscímen lakik, és 13 esetben a címjegyzékben megadott cím pontatlan vagy rossz volt.

A kérdezőbiztosok a pótmintában szereplő címeket csak abban az esetben használhatták, ha háromszori megkeresés után sem sikerült az interjút elkészíteni válaszmegtagadás miatt vagy azért, mert a potenciális válaszadó nem tartózkodott otthon. A gyerekekkel lefolytatott interjú feltétele a szülői beleegyezés volt. A kérdezőbiztosok a gyerekekkel történő interjú előtt beleegyező nyilatkozatot írtak alá a gyermek anyjával, vagy ennek hiányában a gyermek nevelőjével.

A gyerekekkel és a szülővel készített interjúk átlagosan 44 percet vettek igénybe.

A Medián az interjúk 10 százalékát személyesen vagy telefonon ellenőrizte, szükséges esetben teljes körű kontrollt is alkalmazott.

A kutatás adatfelvételére 2003. május 22 és június 6-a között került sor. Az adatok ellenőrzése, kódolása, rögzítése, valamint a tisztított SPSS system file június 17-re készült el.

2. MELLÉKLET

TÁBLÁK

I. A háztartások különböző csoportjainak megoszlása az egy főre jutó jövedelem alapján képzett jövedelmi harmadok szerint (%)

	Alsó jövedelmi harmad N=297	Középső jövedelmi harmad N=295	Felső jövedelmi harmad N=296	Összesen %	Összesen N	
<i>A teljes mintában</i>	33,4	33,2	33,3	100,0	888	
<i>Település-típus</i>						
Budapest	22,0	24,4	53,7	100,0	164	
Város	31,9	36,4	31,7	100,0	382	
Község	40,6	33,9	25,4	100,0	342	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>						
Általános iskola	75,4	18,6	5,9	100,0	118	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	40,3	43,5	16,2	100,0	253	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	24,1	38,9	37,0	100,0	332	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	14,1	18,4	67,6	100,0	185	
<i>Aktív felnőtt a háztartásban</i>						
Nincs	85,7	13,1	1,2	100,0	84	
Egy aktív	51,1	30,3	18,7	100,0	284	
Kettő vagy több aktív	15,4	38,1	46,5	100,0	520	
<i>Gyerekszám</i>						
Egy	15,5	33,5	51,0	100,0	245	
Kettő	27,7	37,5	34,7	100,0	429	
Három vagy több	65,4	24,3	10,3	100,0	214	
<i>Háztartás-típus</i>						n.sz.
Egyszülős	40,7	31,1	28,1	100,0	135	
Kétszülős	32,1	33,6	34,3	100,0	753	
<i>Roma családtag a háztartásban</i>						
Nincs	28,4	35,7	35,9	100,0	790	
Van	75,3	13,4	11,3	100,0	97	

II. Tartós fogyasztási cikkek, lakásjellemzők és a gyermekek szükségleteinek kielégítettsége az egy főre jutó jövedelem alapján képzett jövedelmi harmadokban (%)

	Alsó jövedelmi harmad N=297 Felnőtt/ gyerek	Középső jövedelmi harmad N=295 Felnőtt/ gyerek	Felső jövedelmi harmad N=296 Felnőtt/ gyerek	Összesen N	
Önálló mélyhűtő	66,7	74,2	81,4	74,1	
Automata mosógép	67,3	87,1	94,2	82,9	
Mikrohullámú sütő	61,3	80,7	90,2	77,3	
Videomagnó	63,0	78,0	90,2	77,0	
Mosogatógép	4,7	6,1	10,2	7,0	n.sz.
CD-játszó	42,8	55,3	80,0	59,3	
Videó kamera	7,7	9,5	21,0	12,7	
Mobil telefon	82,2	91,9	96,9	90,3	
Színes TV	96,0	99,7	99,0	98,2	n.sz.
Személyi számítógép	44,4	57,6	77,3	59,8	
Személygépkocsi	43,1	58,0	81,4	60,8	
Nyarló	2,7	6,1	13,2	7,3	
Üdülés, utazás évente egyszer	25,6	37,1	63,7	42,1	
Útlevel	49,5	59,0	79,3	62,6	
Bankkártya	52,5	78,2	88,8	73,1	
Lakásbiztosítás	54,9	74,5	85,7	71,6	
Vezetékes víz	90,2	96,9	99,7	95,6	
WC	85,5	95,6	99,0	94,3	
Fürdőszoba	85,9	95,9	99,0	93,6	
<i>Gyerekek – szülők szerint/gyerek szerint</i>					
Napi háromszori étkezés	99,7/95,6	99,7/96,3	100,0/92,9	99,8/94,9	n.sz./n.sz.
Naponta egyszer gyümölcs	83,4/73,1	86,8/72,5	92,9/78,0	87,7/74,5	/n.sz.
Külön fekhely	94,9/94,6	98,0/97,3	98,3/97,0	97,1/96,3	n.sz./n.sz.
Meleg téli felsőruha	99,0/98,3	99,7/99,3	100,0/99,7	99,5/99,1	n.sz./n.sz.
Ünneplő ruha	96,3/97,3	97,6/98,6	99,7/100,0	97,9/98,6	n.sz./n.sz.
Bicikli	75,3/75,4	87,8/86,4	93,6/90,9	85,6/84,2	
2 pár neki újonnan vásárolt cipő	90,9/93,6	95,3/96,3	98,0/98,0	94,7/95,9	/n.sz.
Születésnap, névnap ajándék	96,6/96,3	98,0/99,0	99,3/99,3	98,0/98,2	n.sz./n.sz.
Évente egy hét nyaralás	46,3	69,2	86,5	67,3	
Minden az iskola által elvárt felszerelés	98,3/98,7	99,3/99,7	99,3/100,0	99,0/99,4	n.sz./n.sz.
Az iskola által szervezett programokon való részvétel	89,5/90,6	98,0/96,6	97,6/96,6	95,0/94,6	
Tanórán kívüli különóra	52,7	69,5	76,4	66,2	
Számítógép használatának lehetősége	81,8	93,2	97,0	90,6	
Tanórán kívüli rendszeres sportolás	58,4	69,8	80,4	69,6	
Zsebpénz	77,7/81,8	78,3/80,0	85,1/85,5	80,4/82,4	n.sz./n.sz.

III. A háztartások különböző csoportjainak megoszlása a háztartások lakáshátránya³⁷ szerint (%)

	Lakáshátrány		Összesen %	Összesen N	
	Nincs (N=821)	Van (N=179)			
<i>A teljes mintában</i>	82,1	17,9	100,0	1000	
<i>Település-típus</i>					
Budapest	70,0	30,0	100,0	200	
Város	83,9	16,1	100,0	429	
Község	86,5	13,5	100,0	371	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>					
Általános iskola	55,2	44,8	100,0	125	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	75,7	24,3	100,0	272	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	90,7	9,3	100,0	375	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	90,4	9,6	100,0	228	
<i>Aktív felnőtt a háztartásban</i>					
Nincs	62,6	37,4	100,0	91	
Egy aktív	77,9	22,1	100,0	312	
Kettő vagy több aktív	87,3	12,7	100,0	597	
<i>Gyerekszám</i>					
Egy	86,4	13,6	100,0	280	
Kettő	86,4	13,6	100,0	486	
Három vagy több	67,9	32,1	100,0	234	
<i>Háztartás-típus</i>					n.sz.
Egyszülős	75,2	24,8	100,0	135	
Kétszülős	83,4	16,6	100,0	753	
<i>Roma családtag a háztartásban</i>					
Nincs	85,1	14,9	100,0	895	
Van	55,8	44,2	100,0	104	
<i>Egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum</i>					
Felett	88,9	11,1	100,0	690	
Alatt	76,5	23,5	100,0	198	

³⁷ Lakáshátrányként értelmeztük, ha a kérdezett zsúfoltnak minősítette a lakást, és/vagy a vezetékes víz, WC, fürdőszoba együttes hiánya jellemzi a háztartást és/vagy a lakásproblémák (dohos, nem fűthető, romos, messze van a központból stb.) 12 iteme közül 5-öt vagy többet jelzett a kérdezett. A minta 82,1%-nál nincs lakáshátrány, 11,6%-ánál 1, 4,1%-nál 2, 2,2%-ánál 3 hátrány jellemzi a háztartást.

IV. A háztartások különböző csoportjainak megoszlása a szegénység-dimenziók halmozódása³⁸ szerint (%)

	A szegénység halmozódása			Összesen %	Összesen N	
	Egyik dimenziót tekintve sem szegény	Egy dimenzió alapján szegény	Kettő vagy több dimenzió alapján szegény			
<i>A teljes mintában</i>	64,8	20,0	15,2	100,0	1000	
<i>Település-típus</i>						n.sz.
Budapest	60,5	23,0	16,5	100,0	200	
Város	64,8	19,6	15,6	100,0	429	
Község	67,1	18,9	14,0	100,0	371	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>						
Általános iskola	19,2	27,2	53,6	100,0	125	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	56,6	23,9	19,5	100,0	272	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	75,7	17,3	6,9	100,0	375	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	81,6	15,8	2,6	100,0	228	
<i>Aktív felnőtt a háztartásban</i>						
Nincs	14,3	29,7	56,0	100,0	91	
Egy aktív	51,9	26,6	21,5	100,0	312	
Kettő vagy több aktív	79,2	15,1	5,7	100,0	597	
<i>Gyerekszám</i>						
Egy	74,3	16,8	8,9	100,0	280	
Kettő	70,6	19,5	9,9	100,0	486	
Három vagy több	41,5	24,8	33,8	100,0	234	
<i>Háztartás-típus</i>						
Egyszülős	48,4	26,1	25,5	100,0	135	
Kétszülős	67,8	18,9	13,3	100,0	753	
<i>Roma családtag a háztartásban</i>						
Nincs	69,6	20,6	9,8	100,0	895	
Van	23,1	15,4	61,5	100,0	104	
<i>Egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum</i>						
Felett	77,8	15,4	6,8	100,0	690	
Alatt	5,6	42,9	51,5	100,0	198	

³⁸ Szegénység-dimenziók: jövedelmi szegénység (alsó jövedelmi ötöd), szubjektív szegénység, lakáshátrányok és a háztartás tartós fogyasztási cikkekkel való felszereltségében jelentkező hiány. Kettő vagy több tényező együttes megléte esetén halmozottan szegénynek tekintették a háztartást. A minta 65%-a esetében egyik szegénységdimenziót tekintve sem szegény a háztartás. 20%-nál egy, 9,4%-nál két, 5,8%-nál három dimenzióban is jelentkezik a szegénység.

V. A háztartások különböző csoportjainak megoszlása a háztartások civilizációs deficitje³⁹ szerint (%)

	Civilizációs deficit		Összesen %	Összesen N	
	Nincs (N=685)	Van (N=315)			
<i>A teljes mintában</i>	68,5	31,5	100,0	1000	
<i>Település-típus</i>					n.sz.
Budapest	69,5	30,5	100,0	200	
Város	71,1	28,9	100,0	429	
Község	65,0	35,0	100,0	371	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>					
Általános iskola	25,6	74,4	100,0	125	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	60,7	39,3	100,0	272	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	75,5	24,5	100,0	375	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	89,9	10,1	100,0	228	
<i>Aktív felnőtt a háztartásban</i>					
Nincs	34,1	65,9	100,0	91	
Egy aktív	59,9	40,1	100,0	312	
Kettő vagy több aktív	78,2	21,8	100,0	597	
<i>Gyerekszám</i>					
Egy	73,6	26,4	100,0	280	
Kettő	71,4	28,6	100,0	486	
Három vagy több	56,4	43,6	100,0	234	
<i>Háztartás-típus</i>					
Egyszülős	51,6	48,4	100,0	135	
Kétszülős	71,5	28,5	100,0	753	
<i>Roma családtag a háztartásban</i>					
Nincs	74,0	26,0	100,0	895	
Van	21,2	78,8	100,0	104	
<i>Egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum</i>					
Felett	82,5	17,5	100,0	690	
Alatt	57,0	43,0	100,0	198	

³⁹ Civilizációs deficitként értelmeztük, ha a háztartás egyetlen felnőtt tagja sem rendelkezik útlevelemmel és bankkártyával, illetve ha nincs lakásbiztosítása a háztartásnak. A háztartások 68,5%-a mindezekkel rendelkezik, 19,9-ára egy, 11,6-ára mindkét civilizációs hátrány jellemző.

VI. Az ún. esélyteremtő tevékenységek⁴⁰ megléte (%)

	Esélyteremtő tevékenységek		Összesen %	Összesen N	
	Vannak (N=549)	Nincsenek (N=451)			
<i>A teljes mintában</i>	54,9	45,1	100,0	1000	
<i>Település-típus</i>					
Budapest	69,5	30,5	100,0	200	
Város	55,9	44,1	100,0	429	
Község	45,8	54,2	100,0	371	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>					
Általános iskola	30,4	69,6	100,0	125	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	39,7	60,3	100,0	272	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	59,7	40,3	100,0	375	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	78,5	21,5	100,0	228	
<i>Aktív felnőtt a háztartásban</i>					
Nincs	36,3	63,7	100,0	91	
Egy aktív	49,4	50,6	100,0	312	
Kettő vagy több aktív	60,6	39,4	100,0	597	
<i>Gyerekszám</i>					
Egy	60,0	40,0	100,0	280	
Kettő	56,2	43,8	100,0	486	
Három vagy több	46,2	53,8	100,0	234	
<i>Háztartás-típus</i>					n.sz..
Egyszülős	50,3	49,7	100,0	135	
Kétszülős	55,7	44,3	100,0	753	
<i>Roma családtag a háztartásban</i>					
Nincs	57,5	42,5	100,0	895	
Van	32,7	67,3	100,0	104	
<i>Egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum</i>					
Felett	58,6	41,4	100,0	690	
Alatt	35,4	64,6	100,0	198	

⁴⁰ Esélyteremtő tevékenységek hiányként definiáltuk, amennyiben a gyerek soha nem olvas, soha nem megy moziba és soha nem használ számítógépet

VII. Az olvasás, a számítógép-használat és az elégedettség alakulása a különböző iskolatípusba járó gyerekeknél

	Iskolatípus		Összesen	
	Normál tantervű	Más tantervű	%	N
Szinte soha nem olvas könyvet, újságot	19,8	11,6	17,8	178
Az iskolában nem használ számítógépet	33,8	22,5	31,0	310
Negatív énkép	28,1	18,5	25,7	257

VIII. Rendszeres gondozó tevékenységet végző gyerekek a különböző háztartásokban (%)

	Családtagok rendszeres gondozása		Összesen	Összesen	
	Nem jellemző	Jellemző			
			%	N	
<i>A teljes mintában</i>	75,2	24,8	100,0	1000	
<i>Település-típus</i>					n.sz.
Budapest	79,5	20,5	100,0	200	
Város	77,4	22,6	100,0	429	
Község	70,4	29,6	100,0	371	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>					
Általános iskola	62,4	37,6	100,0	125	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	74,3	25,7	100,0	272	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	78,1	21,9	100,0	375	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	78,5	21,5	100,0	228	
<i>Aktív felnőtt a háztartásban</i>					
Nincs	61,5	38,5	100,0	91	
Egy aktív	65,1	34,9	100,0	312	
Kettő vagy több aktív	82,6	17,4	100,0	597	
<i>Gyerekszám</i>					
Egy	92,9	7,1	100,0	280	
Kettő	80,0	20,0	100,0	486	
Három vagy több	44,0	56,0	100,0	234	
<i>Háztartás-típus</i>					n.sz.
Egyszülős	81,0	19,0	100,0	135	
Kétszülős	74,1	25,9	100,0	753	
<i>Roma családtag a háztartásban</i>					
Nincs	77,8	22,2	100,0	895	
Van	52,9	47,1	100,0	104	
<i>Egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum</i>					
Felett	80,0	20,0	100,0	690	
Alatt	56,1	43,9	100,0	198	
<i>Lakáshátrány</i>					
Nincs	78,3	21,7	100,0	821	
Van	60,9	39,1	100,0	179	

IX. Családi elvárások alakulása (%)

	Családi elvárások – együtt vacsorázzon a család, gyerek vegyen részt a családi programokban, segítsen otthon		Összesen		
	Mindegyike fontos	Van, ami nem fontos	%	N	
<i>A háztartás felnőtt tagjainak iskolai végzettsége</i>					<i>n.sz.</i>
Általános iskola	58,4	41,6	100,0	125	
Van szakmunkás-képzőt végzett felnőtt	63,6	37,4	100,0	272	
Van középiskolai érettségivel rendelkező felnőtt	60,5	39,5	100,0	375	
Van felsőfokú végzettségű felnőtt	67,5	32,5	100,0	228	
<i>Egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum</i>					<i>n.sz.</i>
Felett	62,9	37,1	100,0	690	
Alatt	64,6	35,4	100,0	198	
<i>Szegénység halmozódása</i>					<i>n.sz.</i>
Egyik sem	63,7	36,3	100,0	628	
Egy dimenzióban szegény	62,5	37,5	100,0	200	
Kettő vagy több dimenzióban szegény	58,6	41,4	100,0	152	
<i>Beszélgetés a szülőkkel</i>					
Naponta	65,3	34,7	100,0	777	
Ritkábban	53,8	46,2	100,0	223	
<i>A gyerek részvétele az őt érintő kérdésekben</i>					
Minden esetben bevonják a döntésbe	66,2	33,8	100,0	740	
Ritkán vagy soha nem vonják be a döntésbe	52,7	47,8	100,0	260	

X. A gyerekek pszicho-szociális veszélyeztetettségének⁴¹ alakulása (%)

	Pszicho-szociális jólét veszélyeztetettsége			Összesen	
	Nem jellemző	Egyféle veszélyeztető tényező	Többféle veszélyeztető tényező		
<i>Egy főre jutó jövedelem alapján képzett kvintilisek</i>					
Alsó	16,5	19,6	27,0	19,9	
2	18,1	19,9	23,0	19,8	
3	20,2	19,9	19,0	19,8	
4	23,0	21,6	16,0	20,9	
felső	22,3	19,0	15,0	19,5	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	
N	382	306	200	888	
<i>Lakáshátrány</i>					
Nincs	88,0	79,9	74,0	82,1	
Van	12,0	20,1	26,0	17,9	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	
N	433	384	219	1000	
<i>Civilizációs hátrány</i>					
Nincs	69,5	72,7	59,8	68,5	
Van	30,5	27,3	40,2	31,5	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	
N	433	384	219	1000	
<i>Esélyteremtő tevékenységek</i>					
Vannak	58,7	56,3	45,2	54,9	
Nincsenek	41,3	43,7	54,8	45,1	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	
N	433	384	219	1000	

⁴¹ A pszicho-szociális jólét veszélyeztetettségeként értelmeztük a gyerek negatív énképét, pszicho-szomatikus tüneteit, rendszeres iskolai problémáit, biztonságérzetének hiányát, valamint, ha úgy ítélte, kevésbé népszerű mint társai. A gyerekek 43%-nál egyik veszélyeztető tényező sem tapasztalható, 34,8%-uknál egyféle, 21,9%-uknál többféle veszélyeztető tényező jelentkezik.

3. MELLÉKLET

KÉRDŐÍV

Sorszám:

A VÁLASZADÁS ÖNKÉNTES!

5	6	7	8

K É R D Ő Í V G Y E R E K E K

Település:

MEGYE

9	10

TELEPNAG

11

TELEP3

12

KÉRDEZŐ KÓDJA

13	14	15	16

KÉRDEZTE:

KÉRDEZÉS KELTE: 2003.HÓ..... NAP-TÓL-IG

DÁTUM

17	18

A KITÖLTÉST ELLENŐRIZTE:

IDŐTARTAM
(PERC)

19	20	21

KÓDOLTA:

A KÓDOLÁST ELLENŐRIZTE:

Jó napot kívánok! ... vagyok, a Medián Közvélemény -kutató Intézet munkatársa. A Medián a Budapesti Egyetem megbízásából kutatást végez több ezer családban, ahol élnek 12-14 éves gyermekek. Mivel gyermekeink jövője, megfelelő iskoláztatása mindannyiunk számára fontos kérdés, kérem, vállalják, hogy részt vesznek ebben a kutatásban. Az Önök családjában ...-nak és édesanyjának szeretnék feltenni néhány kérdést. A két interjú elkészítése kb. háromnegyed órát fog igénybe venni. Kérem, válaszaikkal segítsék munkánkat! A válaszokat név nélkül dolgozzuk fel, ami biztosítja a válaszadás titkosságát.

Külön szeretnék interjút készíteni a gyermekükkel és külön az édesanyjával.

*ELŐSZÖR A GYEREKKEL KÉSZÍTSD EL AZ INTERJÚT, ÉS UTÁNA AZ ANYÁVAL!
 FONTOS, HOGY A SZÜLŐK NE LEGYENEK JELEN A GYEREKKEL KÉSZÍTETT INTERJÚ SORÁN!
 HA BÁRMELYIK SZÜLŐ RAGASZKODIK A JELENLÉTHEZ, AKKOR NE ENGEDD BELESZÓLNI AZ INTERJÚBA! UDVARIASAN FIGYELMEZTESD, HOGY A GYERMEK VÉLEMÉNYÉRE VAGY KÍVÁNCSI!
 A GYERKEK NE LEGYEN JELEN AZ ANYÁVAL KÉSZÍTETT INTERJÚ SORÁN.
 HA A SZÜLŐK EGYÜTT AKARNAK VÁLASZOLNI, EZ ENGEDÉLYEZETT. HA VALAMIBEN NINCSENEK AZONOS NÉZETEN, AKKOR NE ENGED ŐKET VITATKOZNI, HANEM KÓDOLD GYORSAN AZ ANYA VÉLEMÉNYÉT, ÉS MENJ TOVÁBB! TERMÉSZETESEN, HA A GYERKEK NEM AZ ANYJÁVAL ÉL, AKKOR AZ ŐT NEVELŐ FELNŐTTEL KELL AZ INTERJÚT ELKÉSZÍTENI*

Szervusz, ... vagyok, a Medián nevű kutatóintézet munkatársa. Egy kérdőív segítségével szeretnék neked néhány kérdést feltenni rólad, barátaidról, szokásaidról, arról, amit szeretsz, és amit esetleg nem szeretsz. Amit mondasz, azt esetenként leírom, esetenként pedig csak számokkal jelölöm a kérdőíven. Amit mondasz, csak kettőnkre – rád és rám – tartozik és a későbbiek során sok-sok hozzád hasonló korú gyerek válaszaival együtt kerül majd számítógépes feldolgozásra. Akkor vágjunk bele:

Vannak-e barátaid?

2 - vannak
 1 - nincsenek
 0 - X -

→ 0

22

Hány barátod van?

.....db
 XX -

23

24

Különböző helyeken barátkozhatunk össze másokkal, szerezhetünk barátokat. Neked vannak-e barátaid innen a környékről, ahol laksz? És...

	VANNAK	NINCSENEK	0 X
a környékről, ahol laksz	2	1	0 X
családból, rokonságságból	2	1	0 X
osztályból	2	1	0 X
iskolából	2	1	0 X
szakkörből, klubból.	2	1	0 X

25

26

27

28

29

Van-e olyan jó barátod, akivel minden dolgot meg tudod beszélni, titkaidat meg tudod osztani?

2 - van
 1 - nincs
 0 - X -

30

Most azt szeretném, ha megmondanád, hogy milyen gyakran olvasol olyan könyvet, ami nem tankönyv, nem kötelező olvasmány: szinte minden nap, hetente 3-4 alkalommal, hetente 1-2 alkalommal, kéthetente, ritkábban vagy soha? És milyen gyakran...

	SZINTE MINDEN NAP	HETENTE 3- 4 ALKALOM MAL	HETENTE 1- 2 ALKALOM MAL	KÉTHETEN TE	RITKÁB- BAN	SOHA	0 X		
könyvet olvasol, ami nem tankönyv, nem kötelező olvasmány	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	31
olvasol, lapozgatsz újságot	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	32
nézel tévét	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	33
videózol	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	34
hallgatsz rádiót	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	35
hallgatsz zenét	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	36
jársz le edzésre valamilyen egyesületbe vagy sportkörbe, ahol pl. focizol, úszol, vagy valamilyen más sportot űzöl?	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	37
vagy együtt barátokkal, haverokkal milyen gyakran találkozol velük	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	38
játszol társasjátékot, kártyázol, vagy játszol valami mást	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	39
sportolsz, de nem az edzésen	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	40
mész kirándulni, túrázni	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	41
mész moziba	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	42
mész McDonald's-ba vagy más gyorsétterembe	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	43
mész plázába, bevásárlóközpontba	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	44
foglalkozol a hobbiddal	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	45
foglalkozol kedvenc állatoddal	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	46
beszélgetsz szüleiddel	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	47
vagy egyedül	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	48
unatkozol	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	49
játszol számítógépes játékokat	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	50
chattelsz, levelezel számítógépen	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	51
böngészsz az interneten	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	52

0. HA HASZNÁL SZÁMÍTÓGÉPET! ADDITÍV KODOLÁS

Hol használod számítógépet:

- 1 - otthon
 2 – az iskolában
 4 - valahol máshol
 0 - X -

53

Az elmúlt nyáron a családdal utaztatok-e Magyarországon valahová? És...

	IGEN	NEM	0 X
A családdal utaztatok-e Magyarországon valahová	2	1	0 X
Utaztatok-e külföldre a családdal	2	1	0 X
Voltál-e a család nyaralójában	2	1	0 X
Voltál-e nyaralni a rokonoknál	2	1	0 X
Voltál-e nyaralni a barátaidnál	2	1	0 X
Voltál-e nyaralni gyerek táborban	2	1	0 X
Dolgoztál-e egy-két hetet valahol, ahol ezért pénzt kaptál	2	1	0 X

54

55

56

57

58

59

60

Egy átlagos napon hány órát töltesz a házi feladataid, elkészítésével? Leckeírással, tanulással?

.....óra

99 – nem tudom

XX -

61 62

Előfordul-e, hogy a tanulásban szükséged van valaki segítségére?

2 - igen

1 - nem

0 - X -

63

Ha (mégis) szükséged van rá, kik segítenek neked a tanulásban? Kérlek, sorold fel őket!

NYITOTT KÉRDÉS, CSAK JELÖLD!

	EMLÍTI	NEM EMLÍTI	0 X
anya	2	1	0 X
apa	2	1	0 X
anya élettársa (új férje)	2	1	0 X
apa élettársa (új felesége)	2	1	0 X
testvér	2	1	0 X
nagyszülő	2	1	0 X
egyéb rokon	2	1	0 X
barát	2	1	0 X
iskolai tanár - pl. napközi, tanulószoba	2	1	0 X

64

65

66

67

68

69

70

71

72

	EMLÍTI	NEM EMLÍTI	0 X	
valaki más	2	1	0 X	<input type="text"/> 73
senki	2	1	0 X	<input type="text"/> 74
Nem csinálók leckét, nincs lecke	2	1	0 X	<input type="text"/> 75

Vannak olyan szülők, akik ragaszkodnak ahhoz, hogy a gyerekeik bizonyos dolgokat betartsanak, megcsináljanak. Más szülők számára ezek nem olyan fontosak. Nálatok ez hogy van? Mennyire fontos a szüleidnek hogy együtt vacsorázzon a család: nagyon fontos, fontos, nem fontos vagy egyáltalán nem fontos? És mennyire fontos a szüleidnek...

	NAGYON FONTOS	FONTOS	NEM FONTOS	EGYÁLTALÁN NEM FONTOS	0 X	
Hogy együtt vacsorázzon a család	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 76
Hogy vigyázz a tisztaságra	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 77
Hogy minden este időben menj haza.	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 78
Hogy megcsináld a leckédet.	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 79
Hogy tisztelettudóan viselkedj más emberekkel.	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 80
Hogy segíts otthon.	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 81
Hogy rendszeresen járd iskolába	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 82
Hogy részt vegyél a családi programokban	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 83
Hogy jól tanulj, hogy jó jegyeket szerezzél	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 84
Hogy az általános iskola után tovább tanulj	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 85
Hogy rendszeresen járd templomba?	4	3	2	1	0 X	<input type="text"/> 86

Ha valami téged érintő dologban dönteni kell, például hogy hányra kell haza menned:

3 - minden esetben megbeszéljük-e veled szüleid, és közösen döntötök vagy

2 - néha megbeszéljük néha nem, vagy

1 - soha sem beszéljük meg veled?

0 - X -

87

Ha nyugtalanít valami, vagy gondod van, van-e valaki, akivel meg tudod beszélni?

2 - van

1 - nincs

0 - X -

→

88

ADD ÁT AKÉRDŐÍVET ÉS KÉRD MEG, HOGY OSZLOPONKÉNT KARIKÁZZON BE EGY SZÁMOT!

És kivel beszéled meg leginkább? Kérlek, hogy most te karikázd be a válaszaidnak megfelelő számot. Az első oszlopban tehát karikázz egy számot!

És másodikként kihez fordulsz? Tehát most a második oszlopban karikázz egy számot!

És ki az, akinek harmadikként elmondod gondodat, problémádat? Most pedig a harmadik oszlopban karikázz egy számot!

	1. LEGINKÁBB	2. MÁSODIKKÉNT	3. HARMADIKKÉNT
anya	1	2	3
apa	1	2	3
anya élettársa vagy új férje	1	2	3
apa élettársa új felesége	1	2	3
más felnőtt a családban	1	2	3
testvér	1	2	3
nagyszülő	1	2	3
egyéb rokon	1	2	3
tanár az iskolából	1	2	3
más felnőtt, pl. edző, szakkört vezető felnőtt stb.	1	2	3
barát	1	2	3
barát szülője	1	2	3
valaki más, aki az eddigiekben nem szerepel, épedig:.....	1	2	3

Most néhány kérdés az elmúlt félévre vonatkozik

Az elmúlt fél évben előfordult-e veled, hogy féltél valakitől?

2 - igen

1 - nem

0 - X -

102

És az előfordult-e veled, hogy valami miatt nem mertél kimenni a lakásból?

2 - igen

1 - nem

0 - X -

103

**És az előfordult-e veled, hogy valaki megfenyegetett,
komolyan megijesztett és te megijedtél?**

2 - igen

1 - nem

0 - X -

104

**Az elmúlt fél évben előfordult-e veled, hogy valaki bántott,
hogy megütött vagy megrúgott?**

2 - igen

1 - nem

0 - X -

105

És az elmúlt fél évben előfordult-e veled, hogy valaki meglöpött?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

106

És az előfordult-e veled, hogy valaki szándékosan tönkretett valamit, ami a tiéd?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

107

0-NÉL ADD ÁT AKÉRDŐÍVET ÉS KÉRD MEG, HOGY SORONKÉNT EGY SZÁMOT KARIKÁZZON BE!

Most megint Te karikázz soronként egy számot.

	IGEN	NEM		
Biztonságban érzem magam a környékünkön, ott ahol lakok.	2	1	<input type="checkbox"/>	108
Biztonságban érzem magam az iskolába menet.	2	1	<input type="checkbox"/>	109
Biztonságban érzem magam az osztályban.	2	1	<input type="checkbox"/>	110
Biztonságban érzem magam az óráközi szünetekben.	2	1	<input type="checkbox"/>	111
Biztonságban érzem magam itthon a családban.	2	1	<input type="checkbox"/>	112

Vannak olyan gyerekek, akik többet is bírnának az iskolában, gyorsabban is tudnának haladni, mások inkább túlterheltnek érzik magukat? Te hogy vagy ezzel:

- 3 - többet is bírál, gyorsabban is tudnál haladni vagy
1 - úgy érzed, hogy túl vagy terhelve és lassabban szeretnél előrehaladni?
2 - épp jó, ahogy van
0 - X -

113

Van-e olyan tanárod az iskolában, aki bármiben segít, ha szükséged van rá?

- 2 - van
1 - nincs
0 - X -

114

Vannak gyerekek, akik nagyon népszerűek az osztálytársaik körében, de vannak olyanok is, akik egyáltalán nem népszerűek. Te hogy látod, mennyire vagy népszerű az osztálytársaid körében:

- 5 - nagyon népszerű vagy,
4 - inkább népszerű vagy,
3 - annyira vagy népszerű, mint mások,
2 - inkább nem vagy népszerű vagy
1 - egyáltalán nem vagy népszerű?
0 - X -

115

Az emberrel sok minden történik az iskolában. Veled milyen gyakran fordul elő, hogy, osztálytársaid olyasmivel vádolnak, amit nem követtél el vagy amiről nem tehetsz: csaknem naponta, hetente, havonta, ennél ritkábban, vagy soha? És...?

	CSAKNEM NAPONTA	HETENTE	HAVONTA	RITKÁB- BAN	SOHA	0 X	
Milyen gyakran fordul elő veled, hogy, osztálytársaid olyasmivel vádolnak, amit nem követtél el vagy amiről nem tehetsz.	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 116
Milyen gyakran fordul elő veled, hogy senki nem akar veled lenni, játszani, beszélgetni.	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 117
És az milyen gyakran fordul elő veled, hogy a többiek csúfolnak, suttognak rólad vagy kigúnyolnak.	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 118
És milyen gyakran fordul elő veled, hogy társaid megütnek vagy valamilyen módon fájdalmat okoznak neked.	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 119
Milyen gyakran fordul elő veled, hogy valamelyik tanárod igazságtalanul bánik veled.	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 120
Milyen gyakran fordul elő veled, hogy te szívatasz, bántasz másokat az osztályban	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 121

Ennyi idős korukban a gyerekek már gondolkodnak azon, hogy mit szeretnének csinálni a jövőben. Te mi szeretnél lenni, ha „nagy” leszel?

 122

-
 1 – van válasz
 2 – nincs válasz
 0 - X -

Van, akinek ez, van akinek az fontos. Neked mennyire fontos, hogy majd olyan munkát találj, amivel sok pénzt kereshetsz: nagyon fontos, fontos, nem fontos vagy egyáltalán nem fontos? És...?

	NAGYON FONTOS	FONTOS	NEM NAGYON FONTOS	EGYÁLTALÁN NEM FONTOS	0 X	
Neked mennyire fontos, hogy majd olyan munkát találj, amivel sok pénzt kereshetsz	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 123
mennyire fontos, hogy főiskolára vagy egyetemre mehess majd továbbtanulni	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 124

Az emberek gyakran hasonlítják össze saját anyagi helyzetüket másokéval. Szerinted a te szüleid:

- 5 - másoknál sokkal többet keresnek,
 4 - másoknál valamivel többet keresnek,
 3 - körülbelül. annyit keresnek, mint mások,
 2 - másoknál valamivel kevesebbet keresnek vagy
 1 - másoknál sokkal kevesebbet keresnek?
 0 - X -

 125

Vannak szegény és vannak gazdag családok. Ti:

- 1 - inkább a szegény vagy
 3 - inkább a gazdag családok közé tartoztok?
 2 - se nem szegény, se nem gazdag
 0 - X -

126

Mennyire értesz egyet azzal, hogy a szegény családban felnövő gyerekből valószínűleg szegény felnőtt lesz: teljesen egyetértesz, inkább egyetértesz, inkább nem értesz egyet vagy egyáltalán nem értesz egyet? És...?

	TELJESEN EGYETÉRT	INKÁBB EGYETÉRT	INKÁBB NEM ÉRT EGYET	EGYÁLTALÁN NEM ÉRT EGYET	0 X
Mennyire értesz egyet azzal, hogy a szegény családban felnövő gyerekből valószínűleg szegény felnőtt lesz.	4	3	2	1	0 X
Mennyire értesz egyet azzal, hogy csak rajtunk, saját magunkon múlik, hogy mit tudunk elérni az életben	4	3	2	1	0 X

127

128

0-NÉL ADD ÁT A KÉRDŐÍVET ÉS ÜGYELJ ARRA, HOGY SORONKÉNT EGYET JELÖLJÖN!

Itt néhány olyan dolgot találsz, ami lehet, hogy leginkább csak rád tartozik. Ennél a kérdésnél ismét arra kérek, hogy te jelöld be egy X-el azt, amit válaszolnál!

	NAPONTA	HETENTE TÖBBSZÖR	HETENTE	HAVONTA	RITKÁBBAN	SOHA
Milyen gyakran fordul elő veled, hogy cigarettázol						
És milyen gyakran fordul elő veled, hogy alkoholt iszol?						
És milyen gyakran fordul elő veled, hogy drogozol?						
És milyen gyakran fordul elő veled, hogy lógsz valamilyen óráról?						
És milyen gyakran fordul elő veled, hogy lógsz az iskolából?						

129

130

131

132

133

Van saját szobád, amiben csak te laksz egyedül?

2 - van → 0

1 - nincs

0 - X → 0

134

Kivel laksz együtt egy szobában?

NYITOTT KÉRDÉS, CSAK JELÖLD!

	EMLÍTI	NEM EMLÍTI	0 X	
Testvéremmel, testvéreimmal	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 135
Szüleimmal	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 136
Másokkal	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 137
Mindenki, aki a családban él	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 138

Beszéljünk most a dolgaidról, tárgyaidról. Van-e...

	VAN	NINCS	0 X	
saját ágyad, amiben esténként csak te egyedül fekszel le	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 139
saját vagy a testvéreiddel közös tévéd	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 140
saját vagy a testvéreiddel közös videód	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 141
saját vagy a testvéreiddel közös számítógépes vagy videó játékod	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 142
saját vagy a testvéreiddel közös CD lejátszó	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 143
saját vagy a testvéreiddel közös számítógéped	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 144
saját mobiltelefonod	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 145
saját görkorcsolyád, gördeszkád	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 146
saját biciklid	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 147

Veled milyen gyakran fordul elő, hogy nem reggelizel: naponta, hetente többször, hetente, havonta, ennél ritkábban, vagy soha? És...?

	NAPONTA	HETENTE TÖBBSZÖR	HETENTE	HAVONTA	RITKÁBBAN	SOHA	0 X	
Milyen gyakran fordul elő veled, hogy nem reggelizel	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 148
És milyen gyakran fordul elő veled, hogy nem ebédelsz	6	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 149

Szoktál-e naponta háromszor enni?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

150

Szoktál-e naponta legalább egyszer gyümölcsöt enni?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

151

Van-e télikabátod vagy télidzsekid?

- 2 - van
1 - nincs
0 - X -

152

Van-e ünneplő ruhád?

- 2 - van
1 - nincs
0 - X -

153

Van-e két pár cipőd, amit neked vásároltak újonnan?

- 2 - van
1 - nincs
0 - X -

154

Szoktál-e születésnapodra, névnapodra ajándékot kapni?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

155

Megvan-e minden, az iskola által elvárt tanszered, könyved?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

156

Általában el szoktál-e menni az iskola által szervezett programokra, színházba, kirándulásra?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

157

Egy háztartásban sokféle feladat van. Mindenki csinál valamit. Te milyen gyakran csinálod meg az ágyadat: naponta, hetente többször, hetente, ritkábban vagy soha? És...

	NAPONTA	HETENTE TÖBBSZÖR	HETENTE	RITKÁBBAN	SOHA	0 X	
csinálod meg az ágyadat	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 158
takarítod ki a szobádat	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 159
takarítasz a lakás többi helyiségében	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 160
mosogatsz el	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 161
készítesz reggelit a családnak	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 162
milyen gyakran főzöl	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 163
milyen gyakran mosol, vasalsz, teregetsz	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 164
vásárolsz te be	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 165
végzel kerti munkát	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 166
segítesz az állatok gondozásában	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 167
vigyázol a kistestvére(id)re, segítesz valakinek, idős vagy beteg családtag, rokon stb., ellátásában, gondozásában	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 168

Hetente általában hány órát segítesz otthon?

.....óra
99 - NT
XX -

--	--

169 170

Előfordult-e már, hogy pénzért végeztél munkát?

2 - igen
1 - nem →
0 - X ↓

--

171

Ha igen, milyen munkát? Mondd el néhány szóval!

--

172

.....
1 - van válasz
2 - nincs válasz
X -

Mikor vállalsz ilyen munkát:

1 - csak iskolai szünetben vagy
2 - egész évben, bármikor
0 - X -

--

173

Körülbelül hány napot töltöttél ilyen munkával az elmúlt évben?

.....nap
999 - NT
XXX -

--	--	--

174 175 176

Kapsz-e pénzt otthonról, amit arra költhetsz, amire akarsz? Tehát kapsz-e zsebpénzt?

2 - igen
1 - nem →
0 - X ↓

--

177

Rendszeresen vagy alkalmanként kapsz pénzt?

1 - rendszeresen
2 - alkalmanként →
3 - is-is
0 - X - →

--

178

És...

1 - naponta,
2 - hetente vagy
3 - havonta kapsz pénzt otthonról?
0 - X -

--

179

Körülbelül hány forintot kapsz?

.....Ft
XXXX -

--	--	--	--

180 181 182 183

HA CSAK RENDSZERESEN KAP PÉNZT 0-NÉL 1-ES A KÓD: TOVÁBB AZ 0-RE!

Ha alkalmanként (is) szoktál pénzt kapni, akkor kapsz...

	IGEN	NEM	0 X		
amikor csak kérsz	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	184
ha jó jegyet kapsz	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	185
ha segítesz otthon	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	186
amikor szüleidnek van rá pénze	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	187

Ha valamilyen iskolai programhoz 800 Ft-ra lenne szükséged, adnának-e a szüleid?

2 - igen

1 - nem

0 - X -

188

Ha szórakozni szeretnél a barátaiddal és 800 forintra lenne szükséged, adnának-e a szüleid?

2 - igen

1 - nem

0 - X -

189

Az emberek nagyon különböző tulajdonságokkal jellemezhetőek. Te milyenek látod magadat? Mennyire jellemző rád, hogy csaknem mindig jókedvű vagy: nagyon jellemző, inkább jellemző, inkább nem jellemző, vagy egyáltalán nem jellemző? És mennyire jellemző az, hogy...

	NAGYON JELLEMZŐ	INKÁBB JELLEMZŐ	INKÁBB NEM JELLEMZŐ	EGYÁLTALÁN NEM JELLEMZŐ	0 X		
csaknem mindig jókedvű vagy	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	190
képes vagy egy helyben ülni és valamire komolyan odafigyelni	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	191
ritkán okozol bajt	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	192
ritkán vagy feszült és ideges	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	193
ritkán aggódsz	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	194
ritkán vagy szomorú és levert	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	195
nehéz feldühíteni	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	196
általában elégedett vagy magaddal	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	197
ritkán vagy kötekedő és zsörtölődő	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	198
nem félsz kimondani, amit gondolsz	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	199
elégedett vagy a külsőddel, ahogy kinézel	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	200
bízol abban, hogy a dolgaid jól fognak menni a jövőben	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/>	201

Az ember nem mindig érzi jól magát. Kérlek, mondd el, hogy az elmúlt félévben milyen gyakran fordult elő veled, hogy fáj a fejed: naponta, hetente, havonta, ennél ritkábban, vagy soha? És...?

	NAPONTA	HETENTE	HAVONTA	ENNÉL RITKÁBBAN	SOHA	0 X	
Fáj a fejed	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 202
Fáj a gyomrod?	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 203
Éjszaka nem tudtál aludni, többször felébredtél?	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 204
Feszültek, ingerültek éreztél magad?	5	4	3	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 205

Ha egy jó tündér teljesítené három kívánságodat, mit kérnél?

1.....

2.....

3.....

- 1 – van válasz
- 2 – nincs válasz
- X

206

Mikor is születted?

19..... (év)hónap

NEM:

- 1 - fiú
- 2 – lány

ÉV	
<input type="text"/>	<input type="text"/>
207	208

HÓ	
<input type="text"/>	<input type="text"/>
209	210

211

KÖSZÖNÖM A BESZÉLGETÉST!

SZÜLŐK

A KÉRDEZETT CSAK AZ ANYA LEHET. HIÁNYÁBAN – NEM Ő NEVELI A GYEREKET, TARTÓSAN TÁVOL VAN - A GYERMEKET NEVELŐ FELNŐTTET KÉRDEZD!

Önnel együtt, összesen, hányan élnek itt ebben háztartásban?

A CSECSEMŐKET IS BE KELL SZÁMÍTANI!

.....fő
X -

212

Először Önnel kapcsolatban szeretnék feltenni néhány kérdést: mikor született, mi a legmagasabb iskolai végzettsége, a foglalkozása és mennyi a havi nettó jövedelme. (Ezek után nézzük a háztartás többi tagját!)

FOLYTATÁS A KÖVETKEZŐ OLDALON

A HÁZTARTÁSBAN ÉLŐ VALAMENNYI SZEMÉLYT FEL KELL SOROLNI A HÁZTARTÁSI TÁBLÁBAN ÉS MINDENKIRŐL LE KELL KÉRDEZNI A TELJES SORT!

A HÁZTARTÁSI TÁBLÁRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEKET INNEN OLVASD FEL ÉS AZ ITT LEÍRTAK SEGÍTSÉGÉVEL PONTOSAN TISZTÁZD, HOGY A VÁLASZAIT HOVA SOROLHATOD BE!

CSALÁDI ÁLLÁSA A KÉRDEZETTHEZ VISZONYÍTVA:

- | | | |
|--------------------------------------|--|--|
| 1 - házastársa, élettársa | 4 - testvére, házas/élettársa testvére | 7 - nagyszülei, házas/élettársa nagyszülei |
| 2 - apja, anyja (nevelőszülők is) | 5 - apósa, anyósa | 8 - egyéb rokon |
| 3 - gyereke, házas/élettársa gyereke | 6 - unokája | 9 - egyéb személy |

NEME: 1 - férfi 2 - nő

SZÜLETÉSI ÉVE: NÉGY SZÁMJEGGYEL!

AZ ISKOLAI VÉGZETTSÉGRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEKET A 6 ÉVEN ALULI, TEHÁT AZ 1997-BEN VAGY KÉSŐBB SZÜLETETT GYEREKEKRŐL NEM KELL KÉRDEZNI!

LEGMAGASABB BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉGE:

- | | | |
|-----------------------------|------------------------------------|-----|
| 1 - 0-7 osztályig (6 elemi) | 4 - középiskola érettségivel | |
| 2 - 8 általános (4 polgári) | 5 - főiskola, egyetem diplomával | |
| 3 - szakmunkásképző | 6 - jelenleg még általános iskolás | 0,X |

A FOGLALKOZÁSRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEKET A 15 ÉVEN ALULI, TEHÁT AZ 1988-BAN VAGY KÉSŐBB SZÜLETETT GYEREKEKRŐL NEM KELL KÉRDEZNI!

FOGLALKOZÁSA, BEOSZTÁSA:

- 01 - alkalmazott felsővezető (igazgató vagy topmenedzser)
- 02 - alkalmazott középvezető
- 03 - önálló vállalat vagy üzlet (rész), gazdasági társaság tulajdonosa
- 04 - önálló értelmiségi, diplomás
- 05 - alkalmazott értelmiségi, diplomás
- 06 - irodai alkalmazott
- 07 - nem fizikai alkalmazott, nem irodához kötött, pl. utazó ügynök
- 08 - önálló mezőgazdasági termelő
- 09 - alkalmazott szakmunkás (csoportvezető, brigádvezető is)
- 10 - alkalmazott szakképzetlen fizikai munkás, (betanított-, segédmunkás, kiségitő)
- 11 - tanuló
- 12 - háztartásbeli (a bevásárlásért, háztartási munkákért felelős)
- 13 - nyugdíjas
- 14 - nem aktív kereső, GYES-en, GYED-en lévő, munkanélküli, betegsége miatt munkaképtelen, időszakos munkanélküli
- 00,XX – NT,NV

SZEMÉLYES HAVI NETTÓ JÖVEDELME!

KÉRD MEG A KÉRDEZETTET, HOGY MINDENKINÉL ADJA ÖSSZE AZ EGY HÓNAPBAN KAPOTT VALAMENNYI RENDSZERES, SZEMÉLYES NETTÓ JÖVEDELMEKET. A FŐFOGLALKOZÁSÚ JÖVEDELMEKEN KÍVÜL SZÁMÍTSA BELE A MELLÉKÁLLÁSBÓL, KÜLÖNMUNKÁBÓL VAGY MÁSHONNAN SZERZETT KIEGÉSZÍTŐ JÖVEDELMEKET IS. A CSALÁDI PÓTLÉKOT, GYEREKTARTÁST VAGY RENDSZERES NEVELÉSI SEGÉLYT ANNAK A JÖVEDELMEHEZ SZÁMOLD, AKI FELVESZI!

HÁZTARTÁSTÁBLA

AZ ELSŐ SORBA A KÉRDEZETT FELNŐTT ADATAI KERÜLNEK! A KÉRDEZETT CSAK AZ ANYA VAGY HIÁNYÁBAN A GYERMEKET NEVELŐ FELNŐTT LEHET!
A HÁZTARTÁSTÁBLA KÉRDEZÉSEKOR A KÉRDEZETTEN KÍVÜL A VÁLASZADÁSBAN MÁS IS SEGÍTHET!

Sorsz.	CSALÁDI ÁLLÁSA a kérdezethez viszonyítva		NEME 1 – férfi 2 – nő	SZÜLETÉSI ÉVE NÉGY SZÁMJEGGYEL!				Legmagasabb befejezett ISKOLAI VÉGZETTSÉGE		FOGLALKOZÁSA, beosztása, munkaköre			Havi nettó összjövedelme			
													0000- NT XXXX –NV, NA			
													SZÁZEZ ER	TIZEZE R	EZER	SZÁZ
1	A KÉRDEZETT FELNŐTT	X														
2																
3																
4																
5																
6																
7																
8																
9																

0-0 ARRA A GYEREKRE VONATKOZIK AKIT AZ ELŐBB KÉRDEZTÉL!

Milyen iskolába jár a gyerek (akit az előbb kérdeztem):

- 1 - 8 osztályos általános iskola,
2 - 6 osztályos gimnázium vagy
3 - 8 osztályos gimnázium?
0 - X -

329

Milyen tantervű az iskola:

- 1 - normál tantervű,
2 - speciális tantervű,
3 - kéttannyelvű,
4 - tagozatos,
5 - alternatív vagy
6 - valami más? éspedig:
0 - X -

330

Az iskola:

- 1 - önkormányzati,
2 - alapítványi vagy
3 - egyházi
0 - X -

331

Van-e a gyermeknek, akit az előbb kérdeztem, valamilyen tartós betegsége?

- 2 - van
1 - nincs → 0
0 - X -

332

Milyen betegsége van?

-
1-van válasz
2 - nincs válasz
X

333

Szed-e a gyerek rendszeresen valamilyen gyógyszert?

- 2 - igen
1 - nem
0 - X -

334

A háztartás havi jövedelme mennyire elegendő a megélhetéshez, a család szokásos szükségleteinek kielégítésére?

Kérem, osztályozzon úgy mint az iskolában: ahol az 5-ös azt jelenti, hogy teljes mértékben elegendő, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem. Természetesen a közbülső számokat is használhatja.

- EGYÁLTALÁN
NEM
0 - X -
- 1 2 3 4 5
- TELJES MÉRTÉKBEN
ELEGENDŐ

335

Milyen gyakran fordult elő az elmúlt évben, hogy a hónap végére elfogyott a pénzük vagy hónap közben pénzzavarba kerültek:

- 1 – havonta,
 2 – kéthavonta,
 3 – félévente,
 4 – ritkábban vagy
 5 – soha?
 0 - X -

336

Kérem, mondja meg, hogy Önök:

- 5 - az átlagosnál lényegesen jobban élnek,
 4 - az átlagosnál valamivel jobban élnek,
 3 - átlagosan élnek,
 2 - az átlagosnál valamivel rosszabbul élnek vagy
 1 - az átlagosnál lényegesen rosszabbul élnek?
 0 - X -

337

Mit gondol, a következő évben helyzetük:

- 1 – javulni fog
 2 – változatlan marad vagy
 3 – romlani fog?
 0 - X -

338

Felsorolok néhány tartós fogyasztási cikket írtunk. Kérem, mondja meg mindegyikről, hogy van-e Önöknek és ha nincs, szükség lenne-e rá?

	VAN-E? 2 - van 1 - nincs 0 - X -	SZÜKSÉG LENNE-E RÁ? 2 - igen 1 - nem 0 - X-			
önálló mélyhűtő (hűtőláda, fagyasztószekrény)					339-340
automata mosógép					341-342
mikrohullámú sütő					343-344
videomagnó					345-346
mosogatógép					347-348
CD lemezjátszó					349-350
videokamera					351-352
mobiltelefon					353-354
színes tévé					355-356
autó					357-358
hétvégi ház, nyaraló					359-360
fényképezőgép					361-362

	VAN-E? 2 - van 1 - nincs 0 - X -	SZÜKSÉG LENNE-E RÁ? 2 - igen 1 - nem 0 - X-			
üdülés, utazás évente egyszer					363-364
lakásbiztosítás					365-366
bankkártya					367-368
útlevél					369-370
személyi számítógép					371-372

*0-0 ARRA A GYEREKRE VONATKOZIK AKIT AZ ELŐBB
KÉRDEZTÉL!*

Van-e a gyerekeknek:

	IGEN	NEM	0 X		
külön fekhelye	2	1	0 X		373
meleg téli felsőruhája, télikabátja, dzsekije	2	1	0 X		374
Ünneplő ruhája	2	1	0 X		375
Biciklije	2	1	0 X		376
két pár cipő, amit neki vásároltak újonnan	2	1	0 X		377
minden, az iskola által elvárt felszerelése	2	1	0 X		378
jár-e valamilyen tanórán kívüli különóra, pl.: nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás, sport, stb.	2	1	0 X		379
Számítógép használatának lehetősége bárhol	2	1	0 X		380
kap-e születésnap vagy névnap ajándékot	2	1	0 X		381
kap-e zsebpénzt	2	1	0 X		382

Biztosított-e a gyerek számára:

	IGEN	NEM	0 X	
napi három étkezés	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 383
naponta egyszer gyümölcs	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 384
évente egyszer egy hét üdülés, nyaralás	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 385
Valamilyen rendszeres tanórán kívüli sportolási lehetőség	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 386
az iskola által szervezett programokon való részvétel, pl.: kirándulás, színház, tábor, stb.	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 387

A ház, a lakás, amelyben élnek kinek a tulajdona:

- 1 – saját (családi) tulajdon,
 2 – önkormányzattól bérelt vagy
 3 – mástól bérelt (albérlet is)?
 4 – egyéb, éspedig:.....
 0 - X -

388

Hány lakószoba (nappali, háló) van, amit kizárólag Önök használnak?

.....szoba
 XX -

389 390

Van-e itt a házban, a lakásban:

	VAN	NINCS	0 X	
Vezetékes víz, csatorna	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 391
WC	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 392
Fürdőszoba, zuhanyzó	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 393
Konyha	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 394

Előfordulnak-e a következő problémák a lakással:

	IGEN	NEM	0 X	
nedves, dohos, beázik	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 395
sötét, nincs nap, levegőtlen	2	1	0 X	<input type="checkbox"/> 396

	IGEN	NEM	0 X	
romos, nem zárnak az ajtók, ablakok, huzatos	2	1	0 X	397
Túlzsúfolt	2	1	0 X	398
nem lehet télen eléggé fűteni a lakóhelyiségeket	2	1	0 X	399
nehezen tudják fenntartani a lakást	2	1	0 X	400
rossz a környék közbiztonsága	2	1	0 X	401
nehéz megközelíteni, messze van a közlekedési lehetőség	2	1	0 X	402
Egészségtelen, szennyezett a környék, a környezet	2	1	0 X	403
messze van a központ	2	1	0 X	404
nincs jogcímük az ott-lakásra	2	1	0 X	405
fenn áll a kilakoltatás veszélye	2	1	0 X	406

Van-e a családban roma származású személy?

2 - van

1 - nincs

0 - X

→ VÉGE

407

A családban ki a roma származású?

	IGEN	NEM	0 X	
a kérdezett	2	1	0 X	408
férje / felesége	2	1	0 X	409
valaki más	2	1	0 X	410

KÖSZÖNÖM A BESZÉLGETÉST

**NE KÉRDEZD, CSAK
JELŐLD! ADDITÍV!**

Véleményed szerint van-e a háztartásban roma származású családtag:

- 1 – nincs
- 2 – a kérdezett
- 4 – más családtag
- 0 - X -

411

A környék, ahol a kérdezett él:

- 1 – rendezett városi környék
- 2 – rendezetlen városi környék
- 3 – rendezett falusi környék
- 4 – rendezetlen falusi környék
- 5 – cigánytelep, szegénytelep, munkástelep, elhanyagolt környék
- 0 - X -

412

Aszerint, hogy kik laknak ott:

- 1 – cigánytelep
- 2 – olyan környék, ahol főleg romák és szegények élnek
- 3 – olyan környék, ahol főleg nem cigány szegények élnek
- 4 – vegyes, átlagos környék
- 5 – kifejezetten gazdag környék
- 6 – egyéb, éspedig:
- 0 - X -

413

Kérjük, olvasd el és írd alá az alábbi nyilatkozatot!

Kijelentem, hogy ezt az interjút a személyes interjú elkészítésének szabályai szerint készítettem egy olyan személlyel, akit a mintavételi előírásoknak megfelelően választottam ki.

FELKERESÉS

Az interjút a kiválasztott címen a-ik felkeresés során sikerült elkészítenem.

414

A kérdezőbiztos aláírása:

.....